

UVODNE BESEDE

V tem letu nam življenjske tokove usmerja koronavirus. Postopoma in komaj opazno se spreminja celotna naša družba. Spreminjajo se naše delovne navade, delo od doma postaja samoumevno, osebne stike nadomeščajo telefoni, e-sporočila, »zoomi« itn. Spreminja se tudi učenje in poučevanje. Zato znova pišemo prav o izobraževanju na daljavo, izobraževanju po spletu in drugih poteh do znanja v časih, ko osebni stiki niso dovoljeni in moramo ostajati doma.

V spomladanski številki glasila smo prebirali, kako uspešni so bili prvi poskusi takega poučevanja. Tokrat se v zanimivih besedilih prepletata teorija in nove pridobljene izkušnje pri poučevanju odraslih. V drugem delu pišemo o novem predmetu 'izobraževanje starejših' v okviru programa andragogika na FF v Ljubljani. Z različnimi novostmi se predstavljajo še druge institucije, med drugimi Biotehniški izobraževalni center, ki je letos prejel prestižno evropsko nagrado. Čestitamo!

Preživite prijetne praznike. V letu 2021 pa bodimo zdravi in radovedni.

Urednica Marija Velikonja (mvelikon@gmail.com)

C(O)RONA NAŠE RESNIČNOSTI

Ko se oziram po letu, ki se izteka, imam občutek, da zrem v temen prostor, kjer ni ničesar razen virusa in vsakdanje bitke, ki jo bijejo predvsem v zdravstvu, gospodarstvu, turizmu, šolstvu, da o politiki ne izgubljam besed, ker me celo bolj skrbi kot virus.

Tudi v izobraževanju smo se čez noč znašli pred novimi izzivi, na katere smo bili slabo pripravljeni. Ko gre za učenje in poučevanje v šolah in na fakultetah, beremo vsak dan o novih težavah, ki jih povzročajo izobraževanje na daljavo, od doma. Malo manj je bila javnost informirana o izobraževanju odraslih, in če me občutek ne vara, se tudi pristojno ministrstvo ni pretirano obremenjevalo in ukvarjalo z našim področjem, o čemer smo se lahko prepričali tudi na zadnjem virtualnem posvetu za izobraževanje odraslih. Še sreča, da imamo Andragoški center Slovenije (dokler ga ne bodo ukinili ali s kom združili), ki je v tem času opravil nekaj dela tudi na našem področju. Med drugim so na posvetu predstavili raziskavo o izkušnjah z izobraževanjem odraslih na daljavo v spomladanskem času pandemije in pripravili smernice za izvajanje svetovalne dejavnosti. Pohvalno je, da so uvrstili tudi temo o umetni inteligenci. Že res, da smo od predstavnikov MIZŠ izvedeli, da bodo na voljo EU sredstva tudi v izobraževanju za podporo okrevanju Evrope. Smernice so vsem nam znane, neznanka pa so še vedno konkretni projekti in naloge, ki bi jih lahko uresničili z izobraževanjem. O tem pa na MIZŠ še niso ničesar rekli.

Predstavniki MIZŠ sicer na deklarativni ravni omenjajo tudi ranljive skupine (migrante, osebe s posebnimi potrebami, Rome...) se pa, žal, pri tem tudi konča. Ravno tako, kot je bilo razumeti na tokratnem posvetu, pristojne na MIZŠ zanima samo to, kar se v izobraževanju odraslih dogaja in je namenjeno javni mreži (beri Ljudskim univerzam). Vse ostalo, kar zelo dobro delajo in razvijajo na področju izobraževanja odraslih zasebne izobraževalne organizacije, institucije, višje šole, društva, tretje univerze .... Je KAJ? Druga resničnost ?!

V izobraževanju odraslih pogrešam več kritičnega razmisleka, pametne strategije razvoja, samorefleksije in konkretnih projektov. Pogrešam celosten pogled na bogato področje izobraževanja odraslih, ki ni samo ozko usmerjeno v prežvečene lokalne potrebe in interese, ampak zna ceniti in poudariti kakovost in razvojno usmerjenost ter v prvi vrsti usmerja svoje cilje v potrebe posameznika in udeleženca izobraževanja odraslih.

V ADS smo se v času, ki nam ga kroji virus, večinoma ukvarjali prav z odraslimi s posebnimi potrebami. Priprava strokovne monografije Izzivi izobraževanja odraslih s posebnimi potrebami je mnogo bolj zahtevna, kot smo pričakovali. Sodeluje več strokovnjakinj s področja specialne pedagogike. S sourednico Majo Povše imava veliko dela s koordinacijo, informiranjem in usklajevanjem. Upamo, da bomo lahko monografijo predstavili strokovni javnosti v prvih mesecih prihodnjega leta. Monografija je obsežna in bo po mnenju recenzentov zelo dragocena, saj na področju posebnih potreb, še posebej v izobraževanju odraslih, manjka tovrstne strokovne literature.

Ida Srebotnik (drustvoio@gmail.com)

LETNI POSVET O IZOBRAŽEVANJU ODRASLIH JE BIL POVSEM DRUGAČEN

Po mnenju nekaterih udeležencev je bil že kar zgodovinski! Ta oznaka mu zagotovo priteče, zlasti kar zadeva način njegove izvedbe, saj smo se prvič v celoti zbrali v virtualnem okolju (v platformi Zoom). To je botrovalo dejstvu, da je bilo smiselno vse prispevke, razen interakcije z udeleženci v Klepetalnici, posneti vnaprej. Tako smo se lahko držali urnika in ta ni bil natrpan kot običajno. Sodelovanje v Zoomu pač prenese le nekaj (3-4) ur dnevno, to zdaj priznajo vsi. Virtualno srečanje je omogočilo tudi visoko udeležbo, saj ni bilo treba nikamor potovati, oviri, kot sta čas in denar, sta odpadli. Skratka, osebni stiki v živo glede na zdravstvene razmere žal niso bili mogoči, smo pa vsi skupaj vzpostavili prijetno vzdušje v novem okolju in za to prejeli priznanje digitalnega strokovnjaka in enega od nastopajočih, mag. Mitje Jermola.

A tudi program posveta je bil prelomne narave, saj smo obravnavali teme, ki označujejo konec neke in začetek druge ere. To velja tako za nacionalno kot evropsko raven. Slednje označujejo posodobljeni in nekateri novi strateški dokumenti: Program znanj in spretnosti za Evropo (European Skills Agenda), Evropski izobraževalni prostor (European Education Era), Akcijski načrt za digitalno izobraževanje (Digital Education Action Plan) in še nekateri. Akcijski načrt za izobraževanje odraslih bo zasnovan v naslednjem letu, a prejomenjeni dokumenti bodo nanj bistveno vplivali, saj temeljijo na Evropskem stebru socialnih pravic (European Pillar of Social Rights). Prvo od njegovih dvajsetih načel namreč zagovarja pravico do kakovostnega izobraževanja, usposabljanja in vseživljenjskega učenja za vse.

'Digitalno' in 'zeleno' sta magični besedi aktualne evropske politike

Ta nadaljuje tudi s pozivom po dodatnem usposabljanju in preusposabljanju – še posebno odraslih z nizko izobrazbo in neustreznimi kvalifikacijami. Ambiciozno zastavljen je tudi cilj na področju participacije: kar 50 % odraslih, starih med 25 in 64 let, naj bi bilo do leta 2025 vključenih v vseživljenjsko učenje. Novi ukrepi so usmerjeni tudi ali predvsem v okrevanje po pandemiji covid-19.

Na LPoIO je Ema Perme poudarila, da so priporočila na evropski ravni usmerjena v trajnostno konkurenčnost, socialno pravičnost in odpornost. Na državah članicah pa je, da na teh temeljih oblikujejo holistične nacionalne strategije spretnosti in jih uresničujejo uravnoteženo. Evropski ukrepi so podprti tudi z novim večletnim finančnim mehanizmom 2021–2027, ki ga je na LPoIO predstavil novi vodja službe za kohezijsko politiko na MIZŠ, Janez Žužek. Veliko spodbudnega se pripravlja tudi v okviru novega programa Erasmus, ki nam ga je – skupaj s platformo EPALE – približala Ana Stanovnik Perčič.

Na nacionalni ravni so postavljeni nekateri temelji za uresničevanje ZIO-1

Posodobljeni Zakon o izobraževanju odraslih (ZIO-1, 2018) je prinesel toliko novosti, da ga lahko pojmujejo kar kot nov zakon. Njegovemu uresničevanju oziroma oblikovanju podzakonskih aktov je bilo namenjenega veliko časa. Rezultate teh procesov sta predstavili mag. Tanja Vilič Klenovšek, ki se je osredotočila na Smernice za svetovalno dejavnost, ter mag. Katja Dovžak, ki je osvetlila proces oblikovanja novih standardov in normativov za financiranje in izvajanje javne službe v izobraževanju odraslih. Slednja naj bi – tudi po besedah ministrice dr. Simone Kustec – stopila v veljavo v naslednjem letu. Žal ni znano, kdaj natanko. Od tega pa je odvisno načrtovanje dejavnosti za leto 2021 – tako na nacionalni ravni kot v mreži izvajalcev. Slednji so zato bili mnenja, da je bilo premalo konkretnih informacij.

Covid-19 nam je vsem krojil življenje in delovanje od pomladi do zdaj

Na LpoIO smo v prispevku dr. Tanje Možina izvedeli, kako se je v prvem valu odzval del mreže izvajalcev. Izkušnje so prinesla spoznanja, ki jih zdaj vsi skupaj že pridno udejanjamo. Več povezovanja in komunikacije ter enakovredno obravnavo izobraževanja odraslih so izpostavili oziroma potrdili direktorji vseh treh javnih zavodov, ki delujejo na tem področju, to pa so: Center za poklicno izobraževanje, Zavod za šolstvo in Andragoški center Slovenije. Slednji se ukvarja izključno z odraslimi, zato bomo tudi v prihodnje delovali proaktivno in povezovalno, je obljubil direktor mag. Andrej Sotošek.

Zdravstvena in že kar družbena kriza pa ima še druge posledice. Med drugim tudi to, da smo vsi po vrsti morali nadgraditi svoje digitalne zmožnosti. Kako bo s tem v prihodnje, ko bo niti v ozadju spletala umetna inteligenca, človek v ospredju pa se bo posvetil drugim nalogam, nam je osvetlil mag. Mitja Jermol. Njegov prispevek je segel najdlje v prihodnost, obenem pa nam dal vedeti, da je marsikaj že tukaj in zdaj. Na nas je, da se ustrezno odzovemo.

Nekoliko podrobnejši vpogled v LpoIO boste dobili v decembrski izdaji e-Novičk ACS. Vsa gradiva, tudi posnetka dogajanja obeh dni, pa so že zdaj so na voljo na spletni strani <https://web.acs.si/lp2020>.

Mag. Zvonka Pangerc Pahernik, Andragoški center Slovenije (zvonka.pangerc@acs.si)

IZOBRAŽEVANJE NA DALJAVO IN CORONAVIRUS

Vlada je v času aktualne grožnje s coronavirusom začasno za nekatere učence ter praviloma za dijake srednjih šol in študente višjih in visokih šol ukinila pouk v šolskih prostorih in je izobraževanje iz šolskih razredov umaknila v družine. S tem je za njih vpeljala šolanje in izobraževanje na daljavo.

Izobraževanje na daljavo že dolgo poznamo v izobraževanju odraslih, čeravno je tudi tu bolj izreden kot reden način izobraževanja. Praviloma tudi izobraževanje odraslih navadno poteka v obliki formalno organiziranega pouka (formalizirano) v šolah, v drugih formaliziranih pa tudi v manj formaliziranih oblikah in načinih – tečajih, delavnicah, seminarjih itn. Zanj se moramo tudi pri izobraževanju odraslih posebej organizirati.

Kaj vse obsega organizacija izobraževanja na daljavo? Treba je: pripraviti izobraževalne/učne programe, različne za različne vsebine in namene; pripraviti predavanja in/ali drug način posredovanja učnih vsebin ali gradiv; pripraviti učna gradiva, ki jih bodo poslali udeležencem; določiti vrste izobraževalne in komunikacijske tehnologije (IKT), ki jo bodo uporabljali za izpeljavo izbranih programov; poznati (proučiti) tehnično opremljenost udeležencev s sredstvi IKT; po potrebi in možnostih pripraviti spletne učilnice; določiti način pošiljanja in/ali posredovanja učnih gradiv; poznati in/ali proučiti možnosti organiziranja udeležencev za izobraževanje in učenje; če je potrebno, zagotoviti ustrezno podporo udeležencem za učenje in izobraževanje na daljavo. Zagotoviti je treba možnosti za stik udeležencev (konzultacije) z izvajalci izobraževanja na daljavo. Seveda je treba poznati: usposobljenost udeležencev za uporabo IKT; odzivnost udeležencev na izbrane in ponujene načine izobraževanja na daljavo; sposobnost udeležencev za samoizobraževanje; organiziranost udeležencev za uporabo IKT in izobraževanje na daljavo. Organizator izobraževanja na daljavo se mora dogovoriti o vsem, kar

je potrebno za uspešno izpeljavo izobraževanja na daljavo; mora imeti ustrezno usposobljeno in motivirano osebje za to; svojemu osebju mora po potrebi dati ustrezna navodila o značilnostih in rabi izbranih sredstev in orodij IKT; zagotoviti medsebojno povezovanje osebja, če je potrebno tudi timsko; po potrebi in možnostih lahko ustanovi aktive, v katerih lahko osebje spoznava načine dela pri izobraževanju na daljavo; lahko organizira usposabljanje osebja za izobraževanje na daljavo.

Vse to kaže, da je izobraževanje na daljavo zahtevna oblika izobraževanja. Organizatorjem izobraževanja na daljavo je treba nuditi strokovno in organizacijsko podporo. To jim je dolžno nuditi Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, lahko pa jim jo nudijo tudi stanovska združenja, institucije za razvoj in pospeševanje izobraževanja na posameznih področjih (Zavod za šolstvo, Center za poklicno izobraževanje, Andragoški center), svetovalne službe, druge organizacije ali tudi lastna organizacija.

O možnostih in problemih pri izobraževanju na daljavo na področju izobraževanja odraslih je opravil zanimivo raziskavo v času zdajšnje epidemije Andragoški center Slovenije, nosilka raziskave dr. Tanja Možina; zanimive ugotovitve so že objavljene pod naslovom 'Izkušnje z izobraževanjem na daljavo na področju izobraževanja odraslih', poročilo je dosegljivo na web.acs.si/lp2020.

Izobraževanje na daljavo je šolam in učiteljem pri izobraževanju otrok in mladine ter tudi staršem in učencem povzročilo nemalo težav. Izpeljava šolskega programa na tak način se bistveno razlikuje od tradicionalnega pouka, saj zahteva nove, v primerjavi z dozdajšnjimi temeljnimi institucionalnimi in organizacijskimi oblikami drugačne rešitve in izpeljave. Vsekakor bi to zahtevalo pravočasne in dovolj premišljene priprave na takšno izobraževanje. Če tega ni bilo mogoče narediti v prvem obdobju epidemije (spomladi letos), bi se morali pravočasno organizirati pred drugim valom epidemije, ki se je zgodil jeseni. To bi bila naloga strokovnjakov za didaktiko, ki delujejo bodisi na Zavodu SR Slovenije za šolstvo bodisi na Centru za poklicno izobraževanje in Andragoškem centru ter Pedagoškem inštitutu in Oddelku za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakulteti Univerze v Ljubljani. Za to bi morali pravočasno poskrbeti tudi nosilci šolske politike. Nedvomno bi se morali za tako spremenjeno didaktično izpeljavo pouka v šoli pravočasno usposobiti tudi izvajalci izobraževanja na šolah.

Pa, kot zdaj ugotavljamo, se niso. Zato se bodo pri tem izobraževanju v novem šolskem letu težave ponovile in nadaljevale.

Ko presojava o vsem tem, smo lahko na neki način zdajšnji okoliščini, koronavirusu, hvaležni za nepričakovan izziv in za morebitni premik v glavah in dejanjih 'šolskih' politikov. Šola je institucija in sistem, ki že dalj časa »poka po sivih«, če uporabim to slikovito prisposodbo. Je že dolgo zastarel, milo rečeno preživet! Še danes, če nekoliko pretiravam, deluje na principu 'tabla-kreda', in še prepogosto spominja na dejavnost, zasnovano v časih rajneke Avstro-Ogrske, čeravno današnja izobraževalno-komunikacijska tehnologija omogoča velike spremembe v načinu izobraževanja. Trdim, da so pri izobraževanju in šolanju potrebne in tudi mogoče radikalne spremembe. Temu, da je »šolski sistem podoben tankerju, ki se zelo težko obrača in spreminja smer« (kot se je nekoč izrazil naš znani pedagog, profesor zgodovine pedagogike, dr. Zdenko Medveš), je mogoče ugovarjati. Namesto enovitega plovila (tankerja), se lahko sodobnim potrebam prilagodi tako, da se prestrukturira v bolj gibljiva plovila, ki jih je mogoče bolje voditi, kar nedvomno zahtevajo današnje razmere. Edino te morejo pripeljati do odločilnejšega preobrata pri delovanju šole. Morda ne zveni prijazno, če rečem, da je bil šolski

politiki takšen udarec potreben! Že leta in leta se nabira in kopiči nezadovoljstvo s tem, kako je šolsko delo organizirano in kako neučinkovito je. A ukrepov, ki bi ga radikalno spremenili, ni. Resnici na ljubo tudi pobude in predlogi, ki skušajo izboljšati vzgojno-izobraževalno delo v šolah (npr. v gibanju in na posvetih Civilne iniciative Kakšno šolo hočemo), ne padejo na plodna tla in nimajo pravih možnosti za to, da jih v šoli udejanjijo. Pričakovanja, da jih lahko, so zmotna in naivna. Le kozmetični popravki zdajšnjega delovanja šole niso dovolj, potrebne so radikalne spremembe. Sistem vzgoje in izobraževanja je treba korenito spremeniti! A nič ne pretiravam, če rečem, da so te spremembe tako 'pogumne', da jih nikakor ni mogoče pričakovati od šole in šolske pedagogike, kakršna je zdaj, in od tradicionalne šolske miselnosti in politike. Majhne (parcialne) korekture in prilagoditve ne bodo obrodile sadov. Znanam je kriza vzgoje in izobraževanja iz konca 60-tih in začetka 70-tih let prejšnjega stoletja, v kateri so nosilci novih zamisli ponujali rešitve, ki so jih jedrnato izražali z gesli in pobudami kot so: 'šola brez katedra', 'razšolana družba (deshooling society)', 'vsak lahko koga uči' (each one teach one), 'učiti se za življenje' (learning to be) itn. Ni težko razbrati, da je bila poglavitna tarča teh kritik in pobud šola. Na njen račun je bilo slišati tudi grobe in celo cinične ali sarkastične sodbe, kot sta, denimo: »Če bi podjetje delovalo tako neučinkovito kot šola, bi ga že zdavnaj vrag vzel« in »Lažje je prestaviti pokopališče kot spremeniti univerzo«!

Šola se vse do zdaj ni pustila spremeniti. Preživela je vse napade in ostala bolj ali manj nespremenjena; namesto, da bi odločno zmanjšata količino učne snovi in jo izvedla na to, kar je za razvoj učencev res pomembno, še naprej in vse preveč 'kopiči goro mrtvih dejstev'. (Citiram misel Henryja Adamsa: »Kar je pri izobraževanju najbolj grozljivo, je tista gora nevednosti, ki se nakopiči v obliki mrtvih dejstev«). Sprememba šole – če jo denimo želimo spremeniti v skladu s predlogi iz razprave 'kakšno šolo hočemo' – je mogoča le, če se spremenijo nekatere fizične okoliščine šolskega dela, kot so: čas, prostor in organizacija. Takšne spremembe je mogoče doseči in udejanjati le z novo filozofijo in strategijo vzgoje in izobraževanja, ki temelji na vseživljenjski učenju.

Takšno razmišljanje pa nas pripelje k izvirnemu grehu, nepripravljenosti in neustrezni organiziranosti Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ) za izpeljavo filozofije in strategije vseživljenjski učenju, ki zahteva enakopravnost in enakovrednost področij začetnega (izobraževanje otrok in mladine) in nadaljevalnega izobraževanja (izobraževanja odraslih). Danes nista, saj je izobraževanje odraslih na vseh sistemskih področjih, to pa so upravljanje, zakonodaja, financiranje, omrežje izvajalcev in nosilcev dejavnosti in infrastruktura, neurejeno in/ali zapostavljeno. Če sistemski ukrepi ne zajamejo enakovredno (ne enako) vseh področij sistemske ureditve, strategija ni uresničljiva in ostaja le neizpeljana namera. Kljub temu, da je ministrstvo l. 2007 sprejelo Strategijo vseživljenjski učenju v Sloveniji, v kateri je določeno, da sta začetno in nadaljevalno izobraževanje enakovredni in enakopravni področji in da (Strategija, str. 7) »... v Sloveniji uveljavljamo vseživljenjskost učenju kot vodilno načelo vsega izobraževanja in učenju ter kot temeljno družbenorazvojno strategijo«. Takšno naravnost potrjujejo tudi strateški dokumenti Republike Slovenije, kot sta 'Strategija dolgožive družbe' in 'Strategija razvoja Slovenije do leta 2030', ki VŽU označujejo in štejejo za temeljno podlago našega razvoja.

Strategijo VŽU v Sloveniji je sprejelo le Ministrstvo za šolstvo in šport (MŠŠ), kot se je tedaj še imenovalo, ne pa Vlada RS, kot je predlagala skupina, ki je strategijo pripravljala. Pri udejanjanju VŽU bi morala sodelovati vsa ministrstva, saj je znanje povsod, ne le v šolah in izobraževalnih ustanovah. MŠŠ tudi ni sprejelo Akcijskega načrta za udejanjanje strategije,

čprav je bil pripravljen za razpravo in sprejem, imenovalo je Svet za spremljanje strategije, v katerega so bili imenovani predstavniki ministrstev (uradniki), ne pa kompetentni strokovnjaki, Svet pa je doslej imel le eno sejo (leta 2008). To kaže, da je MŠŠ s sprejetjem strategije le formalno zadostilo zahtevam iz Bruslja, ni pa se resno lotilo udeležanja strategije. Slovenski politiki očitno 's figo v žepu' podpisujejo evropske dokumente, kot je bilo, denimo, tudi, ko smo sprejemali 'Memorandum o vseživljenjskem učenju' leta 2001.

Sprejetje zgoraj navedenih izhodišč bo od vzgojno-izobraževalne politike zahtevalo, če navedem le poglobljeno: temeljito raziskavo, kaj je temeljno znanje, ki ga učenci v obveznem šolanju res potrebujejo za nadaljnji razvoj; dosledno izpeljavo (ne le sprejetje na papirju) strategije VŽU in potrditev le-te v temeljnih konceptualnih dokumentih o vzgoji in izobraževanju (Bela knjiga) ter v vsej zakonodaji (ne le šolski, ki izhaja le iz potreb otrok in mladine, vse drugo pa se temu prilagaja); sprejetje in upoštevanje tega, da je znanje splošna dobrina, ki jo potrebujejo na vseh področjih delovanja (resorjih) in ne more biti le monopol šolskega upravljanja in odločanja; ustrezno usposabljanje vseh deležnikov, ki se kot nosilci znanja vključujejo v proces učenja in izobraževanja.

Do sprememb v šoli ne bodo pripeljale parcialne korekture, temveč le radikalne spremembe; a takšne razprave so pretežno zadušene, mnogim se zdijo tako 'pogumne', da nikakor ne spadajo v šolo (in tradicionalno šolsko miselnost in politiko). Naj povedano podkrepim z mislijo: »Težava ni v sprejemanju novih idej, ampak v opuščanju starih, ki so zabetonirane v vsakem kotičku našega duha«. (Keynes). Zdajšnja vpeljava izobraževanja na daljavo v šolah, čeravno nas je k temu prisilil coronavirus, nam daje upanje, da so spremembe v šolah in izobraževanju mogoče. Seveda to ni način, ki lahko trajno nadomesti običajno delo v šoli, in so kritične ocene o njem upravičene. Izobraževanje na daljavo je zelo ustrezno za izobraževanje odraslih in je prirejeno možnostim in značilnostim odraslih. Za siceršnjo izobraževalno politiko in prakso pa je le mogoča dopolnitev in bolj ali manj izjema. A zdajšnja vpeljava izobraževanja na daljavo v šolah, čeravno nas je k temu prisilil coronavirus, je vendarle koristna, predvsem za to, da nam zbudi upanje, da so spremembe v šolah in izobraževanju mogoče.

Zoran Jelenc (zoran.jelenc@guest.arnes.si)

Starejši vedo, kaj se želijo naučiti,

o transformaciji metod za delo na spletu je zato treba poglobljeno razmišljati.

Anna Grabrowska, projekt SPIDW

DIGITALIZACIJA IZOBRAŽEVANJA – POGOJ ZA DRUŽBENO VKLJUČENOST STAREJŠIH

Pomen javnega prostora za družbeno vključenost starejših

What's the news", vprašam svoje starejše študente angleščine. "Nič ni novega, saj veste, COVID. Nikjer nismo bili, ničesar nismo doživeli, kaj naj rečemo?" Dogodek znova potrdi to, kar poudarjamo že leta dolgo. Skupine starejših so ranljive, ker so iz javne izrinjene v zasebno sfero, na družbeni rob, kjer so proč od dogajanj, od možnosti vplivanja na druge in proč od odzivov nase. Bolj ko napredujemo v letih, bolj se nam oži doživljajski prostor. "Dolgo sem negovala bolnega moža in nazadnje se mi je zdelo, da ne znam več misliti,« je dejala ena starejših študentk, ko se je pri osemdesetih vrnila v izobraževanje. Pri ustni zgodovini je

napisala odličen prispevek, ga predstavila polni dvorani mestne knjižnice. Njen zapis zdaj uporabljamo kot študijsko gradivo za učenje transakcijske analize. Vstopila je, na več načinov, v prostor kolektivnega. Javni prostor doživljamo v dialektiki dveh nasprotnih načinov življenja, tistega osebnega, intimnega v domačem okolju, in drugega, ki je javen. To je zunanji in kolektivni prostor, kjer je stik z drugimi neizogiben, kjer poteka kolektivno življenje, kjer se ljudje srečujemo. To je prostor, kjer pridemo skupaj, kjer prihaja do izmenjav. Le če vstopamo v kolektivni, v javni svet, se naša življenja prepletejo z življenji drugih. Tedaj pravimo, da smo socialno vključeni. Nove definicije socialne vključenosti pokažejo, da ni pomembna le ekonomska stabilnost, marveč so potrebni kontinuirani in stabilni odnosi. Družbena vključenost ima svojo odnosno razsežnost, ki je v teh viralnih časih ogrožena. Potrebujemo torej odnose, ki so kontinuirani, stabilni, strukturirani, natanko takšne odnose, kot jih v izobraževanju starejših odraslih gradimo ves čas. To izobraževanje temelji na prenosu in ustvarjanju novega znanja, seveda, a to izobraževanje nas tudi uči, kako živeti skupaj dobro, če je le mogoče – tako kot nas tega učijo tudi šole, društva, delovni kolektivi itn.

Ko smo pred desetletji začeli uvajati izobraževanje starejših, smo zelo negovali družbeno dimenzijo njihovega izobraževanja, odpirali zanje in skupaj z njimi družbena okolja, institucije, časopise, revije, krepili kakovost njihovega življenja, skupaj z njimi smo "izstopali v javni prostor." Beseda je bila njihova. V javnem prostoru se vzpostavljajo socialni in fizični stiki, tam človek razvija svoje zmožnosti, tam je lahko inventiven, viden, slišan. Da bi temu bilo tako, smo počeli marsikaj: vodili smo obsežno in nenehno kampanjo za prepričevanje javnosti o pomenu izobraževanja starejših, uvedli Mednarodni bienalni festival znanja in kulture starejših, uvedli smo prostovoljstvo v kulturi, kulturne mediatorje za delo v javnih ustanovah, vrtno prostovoljce v botaničnem vrtu, ambasadorje rastlin, sodelovalne dogodke v okolju partnerjev (Knjigarna Konzorcij, Kinodvor, Kino Komuna, Mladinsko gledališče, cikel javnih predavanj Podobe časa). V javnem prostoru srečamo druge. Grški mit pove, da so Zevsu dejali, naj si izpolni željo, in Zeus je ustvaril druge. Je že vedel, zakaj.

Naš javni prostor so zdaj digitalni stiki

Digitalne vezi ne morejo nadomestiti drugih, lahko pa naredijo življenje lažje, lahko nam pomagajo ohraniti znanje in zdravje. Zakaj se del starejših navdušuje nad digitalizacijo izobraževanja, zakaj spet drugi digitalizacijo odločno zavračajo? Kdo je odgovoren za to, da se v naši družbi zmanjša digitalna vrzel med generacijami? Mi vsi, tudi izobraževalci starejših odraslih, seveda. Razpršena družbena vprašanja, kot so digitalna nepismenost – 45% svetovnega prebivalstva je digitalno nepismenega, revščina, zdravje se ne rešujejo dobro od zgoraj navzdol, zato pa z množico majhnih posegov in projektov nas vseh, ki svet lahko spremenijo – pravi Nobelova nagrajenka za ekonomijo Esther Duflo. Rešujejo se z medsebojno pomočjo, navduševanjem, povezovanjem. Del starejših se je prostovoljno odcepil od novih tehnologij, najverjetneje zato, ker je vsega preveč. Preveč je informacij, med katerimi je treba izbrati, preveč je poimenovanj, funkcij, ki jih je treba razumeti in pomniti. Digitalni svet je velik in neobvladljiv. Lahko zgubijo nadzor nad svojim življenjem, tega jih je strah. Bolje je, če se odpovedo ... in počakajo, da mine. A minilo ne bo! Krasni novi svet je tu. Trka na vrata. Ko bo COVID mimo, bo svet drugačen in tudi mi bomo drugačni. V svetu, ki se digitalizira, zato ne smemo nikogar pustiti za seboj. Nihče ne more biti prepuščen zgolj zasebni sferi in ostati brez druge, tiste javne in kolektivne.

Spretnosti mentorjev, spretnosti študentov

Kako dobro se vključimo v digitalno izobraževanje, je odvisno tudi od digitalnih in temeljnih tehnoloških spretnosti. Te so se razvile v soodvisnosti od naše tehnične ali tehnološke biografije, tehnične ali tehnološke socializacije in izobraženosti. Bloom (Bloom v Lorin Anderson, 2019) denimo, je v svoji taksonomiji podal šest razsežnosti, pomembnih pri učenju tudi digitalnih spretnosti: znanje, razumevanje, uporaba, analiza, sinteza in evalvacija. Dodali bi še pomnjenje. Za obvladovanje digitalnega učenja potrebujemo vse povedano in več. Predhodno izkustveno ali drugačno znanje je bistveno za pridobivanje spretnosti. Eden od mentorjev je povedal, da je že v rani mladosti ostril merilne inštrumente očetu, omenja celo prosojnice, ki so bile nekoč pravi čudež, pa episkop itd. V pomoč mu je vizualnost njegove vede. Kako dobro in kako hitro se mentorji ali starejši študenti prebijejo do uporabnih digitalnih spretnosti, pa je odvisno tudi od njihovih psiholoških značilnosti, osebnostnih lastnosti – tako kot pri učenju nasploh. Na UTŽO jim pomagamo z usposabljanjem za uporabo aplikacije ZOOM.

Spletna univerza za tretje življenjsko obdobje

Ni treba študirati antičnih in sodobnih mislecev, da bi razumeli, kaj je kriza. Vsekakor je kriza prekinitev, »slovo od preteklosti«, trdi Aristotel. «Krizo ni neizogibno nesreča», pravi Michel Onfray. Nesreča postane, če ne iščemo ali ne najdemo novih rešitev. Desetletje in dlje se v mednarodnih projektih Slovenske UTŽO srečujemo s kombiniranim ali multimodalnim učenjem, učenjem na daljavo in vemo, da morajo biti učne lekcije zaradi tehničnih razlogov stereotipno zasnovane, evalvacija učenja pa bolj ali manj standardizirana (trditev: drži, ne drži), zaradi števila potrebnih algoritmov, pravijo razvijalci takšnega izobraževalnega programa. Takšno učenje starejših celo uvedemo, kadar je potrebno ali mogoče, a da bi takšno učenje nadomestilo socialne in fizične stike naših starejših študentov, tega si pač nismo mogli zamisliti. Oni še manj. Pa smo zagrizli v ta oreh, tudi v teorijo multimodalnega učenja smo posegli. Z opazovanjem, z empiričnimi raziskavami smo odkrivali zakonitosti tega učenja in spoznali, da se ob takem učenju spreminjajo vsi bistveni elementi izobraževanja in učenja starejših: izbor vsebin, metode, dinamika skupine, študenti, mentorji, fizično okolje, učne skupnosti. Vse, kar znamo, prilagajamo. Tudi metode sodelovalnega učenja! Tudi tehnično. Učenje bi denimo zahtevalo dva zaslona. Enega za spremljanje gradiva, drugega za spremljanje govornice telesa, facialnega izraza študentov itd. Možni so vsi učni slogi: slušni, vizualni, kinestetični, a vse mora biti dobro strukturirano. Naključja namreč niso dobro sprejeta. To pa duši inovativnost. Najprimernejše vsebine so tiste, vizualne, kot so umetnostno zgodovinske, zgodovinske, geografske vsebine, vsebine filmske vzgoje. V projektu SPIDW smo tako nazadnje morali dokazati, da smo zmožni skupaj! posneti končni film. Manj primerne so umetniško izrazne dejavnosti kot so kaligrafija, slikarstvo, kjer sta skupinska osredotočenost in spontano skupinsko ozračje nadvse pomembna. Učenje tujih jezikov po učbeniku, ki ga je moč kupiti na trgu, kjer je vse določeno vnaprej, je lažje uporabljati na spletu, kot gradivo pripravljeno posebej za posamezno skupino glede na zanimanja in analizirane govorne potrebe večine članov skupine, gradivo, ki ga interpretiramo glede na dogajanja v skupini, gradivo, ki v najboljšem primeru odlikava tudi dogajanja v okolju. V zdajšnjem času pa dogajanje ni, ali prevladuje zgolj ena tema, aktualizacija vsebin tako ni mogoča. Pa tudi vse teme niso več primerne. Tako se je v angleščini po spletu lažje pogovarjati o zgodovini sladkorja (učenje o dejstvih) kot denimo o ustvarjanju socialno kulturnega spola ali starizmi. Novega besedišča je manj, tema je bolj poznana, slovnične strukture preprostejše. Postaja nam bolj jasno, na kaj vse smo izobraževalci

pozorni pri svojem učnem občinstvu pri razvoju in izvajanju izobraževalnega programa, kaj vse opazi občinstvo, kaj vse podpre ali zmoti razumevanje in učenje.

Program spletne univerze: <http://www.utzo.si/spletna-univerza>

¹ Bloom v: Lorin Anderson, David Krathwohl, et al. (2019-2020) A Taxonomy for Learning. Teaching and Assessing- A revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives

² Sodobni francoski filozof, ki je ustanovil ljudsko univerzo v Caenu in napisal več kot sto razprav

³ Glej film, ki je nastal s skupnim razmišljanjem v projektu SPIDW. Predstavlja transformacijo metode »City games« (slov. Mestne igre) <https://www.youtube.com/watch?v=ahop9soLeDk&feature=youtu.be>

⁴ Ciljne skupine Slovenske UTŽO: starejši pet let pred upokojitvijo, upokojeni, nezaposleni odrasli, starejši delavci sredi dolgotrajne rehabilitacije.

Dušana Findeisen (dusanafindeisen@gmail.com)

IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH V ČASU PRVEGA VALA PANDEMIJE COVID -19 - evalvacijska študija

Kaj vse se zgodi v enem letu? Tisoče dogodkov, ki se nam bolj ali manj vtisnejo v spomin. A letošnje leto je posebno – ne samo mi, cel svet ga bo pomnil po pandemijah COVID-19, ki so globoko zarezale v naša življenja. Izobraževanje v celoti, s tem pa tudi izobraževanje odraslih, je bilo tako rekoč čez noč izpostavljeno zahtevi, da zaradi nevarnosti okužb ne more več potekati v učnih skupinah, da je treba nekako ločiti učitelje od udeležencev izobraževanja in udeležence izobraževanja med seboj. Časa za priprave na ta prehod ni bilo.

Ob vseh drugih dejavnostih, ki jih je zaradi teh dogodkov izpeljeval Andragoški center Slovenije (v nadaljevanju: ACS) v času prvega vala pandemije, je izpeljal tudi evalvacijsko študijo, s katero je želel ugotoviti, kaj se pravzaprav dogaja v izobraževanju odraslih v praksi, ali/in kako poteka, na kakšen način poteka in s kakšnimi izzivi se soočajo vsi tisti, ki so vpeti v načrtovanje in izpeljevanje izobraževanja na daljavo. K sodelovanju so bili povabljeni vsi direktorji ljudskih univerz, strokovni delavci, učitelji in mentorji na ljudskih univerzah in srednjih šolah oz. šolskih centrih, ki izvajajo poklicno in strokovno izobraževanje odraslih. Povabljeni so bili tudi mentorji Slovenske univerze za tretje življenjsko obdobje, ki so med pandemijo izvajali izobraževanje na daljavo. Odzivnost je bila zelo dobra, ACS je skupno pridobil 299 odgovorov na anketo, tako so bili odgovori direktorjev in strokovnih sodelavcev reprezentativni, odgovorov učiteljev in mentorjev pa je bilo dovolj, da je mogoče z dokajšnjo verjetnostjo sklepati, kaj se je dogajalo med njimi in s kakšnimi izzivi so se soočali.

Na tem mestu ni mogoče predstaviti vseh rezultatov, ki jih je ACS pridobil, pač pa bomo predstavili samo nekaj temeljnih ugotovitev. Tisti pa, ki želite o tem izvedeti kaj več, si lahko celotno poročilo o evalvaciji ogledate na spletni strani

<https://kakovost.acs.si/knjizna-polica/izkusnje-z-izobrazevanjem-odraslih-na-daljavo-v-casu-pandemije>

Bistvena ugotovitev je, da izobraževanje odraslih v času pandemije, kljub vsem težavam, s katerim se je soočilo, ni zamrlo. Odrasli so lahko tudi v spremenjenih razmerah nadaljevali in zaključili začeto izobraževanje. To pa velja predvsem za formalno izobraževanje in tisto

izobraževanje, ki je moralo biti izpeljano zaradi različnih pogodbenih obveznosti, pa naj je šlo za domače ali mednarodne projekte.

To, kar pa je zaskrbljujoče, je opazen upad neformalnega izobraževanja, pa tudi velik del izobraževanja po javnoveljavnih programih, posebej pripravljenih za odrasle (npr. UŽU in podobni programi). Evalvacija le deloma omogoča vpogled v to, ali je temu botrovalo pomanjkanje zanimanja med odraslimi ali odločitev izobraževalnih organizacij, da tega izobraževanja ne bodo več izvajali, ker je bilo dovolj zahtevno delo že z ostalimi programi. Izobraževalne organizacije so navajale strokovne in tehnične ovire ter njihovo vedenje ali bojazen, da so za tako izobraževanje strokovno in tehnično nepripravljene tudi udeleženci sami. Opozorili pa so tudi na številne administrativne ovire, npr. pri dokazovanju upravičenosti stroškov izobraževanja na daljavo. Verjetno kaže vzroke za upad neformalnega izobraževanja iskati pri vsem naštetem.

Če pa si samo zamislimo, da je (bilo?) to izobraževanje med odraslimi pravzaprav prevladujoče, da so ti izobraževalni programi pomemben steber vseživljenjskega izobraževanja in učenja, da imajo ti programi izredno pomembno vlogo pri odpravljanju različnih neenakosti, da so marsikje opora lokalnemu razvoju, da posamezniku omogočajo celovit osebnostni in strokovni razvoj, da zadovoljujejo številne izobraževalne interese, da zmanjšujejo socialno vključenost in še bi lahko naštevali, potem moramo biti zaskrbljeni. Ali se je torej tudi v izobraževanju odraslih zgodilo to, kar smo zaznali na drugih področjih, npr. v kulturi, da bomo nekaj, kar na videz ni življenjsko nujno, kar črtali? Čeprav zanesljivih podatkov o tem, kaj se dogaja v drugem valu epidemije, še nimamo, lahko vsaj upamo, da so se stvari izboljšale. Četudi so se, pa so rezultati evalvacije resno opozorilo stroki in politiki, da razmišljata o ukrepih, ki bi v naslednjih krizah preprečili kaj takega.

Ne glede na to pa kaže izobraževalnim organizacijam, ki so izvajale izobraževanje odraslih v času prvega vala epidemije, izreči priznanje. Ukrepali so morali čez noč, povedati pa je treba, da ljudske univerze, ki so izvajale pomemben del tega izobraževanja, prej niso imele, tako kot šole za otroke in mladino, dostopa do javnih sredstev za nakup računalniške opreme in dostopa do sistematičnega usposabljanja svojih zaposlenih za uporabo sodobne tehnologije v izobraževanju. Kar so bile opremljene, so si zagotovile iz lastnih sredstev, prav tako tudi povečini usposabljanje. Evalvacija je tudi pokazala, da ne ljudske univerze ne srednje šole za izvajanje izobraževanja odraslih niso bile deležne take pozornosti ministrstva in strokovnih institucij, kot je to veljajo za osnovne in srednje šole, pa še te so bile zelo nezadovoljne s podporo. Kot izstopajoči problem se je izkazalo, da ministrstva in drugi financerji niso dali ustreznih odgovorov na razmeroma preprosta vprašanja – kako bodo izvajalci dokazovali upravičenost porabe sredstev zdaj, ko udeležencev ne bo v učilnicah in bodo učitelji učili na drugačen način. In to je bil tudi vzrok, da si marsikateri izvajalec ni upal vlagati lastnih sredstev v nekaj, za kar ni vedel, ali mu bo priznan strošek. Tu je šlo za velik zdrs izobraževalne birokracije, ki bi na taka vprašanja morala znati takoj odgovoriti. Izkazalo pa se je nekaj drugega – da so v teh organizacijah v kriznih časih sposobni izredno dobro sodelovati, izkoristiti vse potenciale za uresničevanje skupnih nalog. In še več, tokrat se je izkazalo, kako pomembno je, da obstajajo strokovna združenja na področju izobraževanja odraslih, saj so se izkazala kot odlično mesto izmenjave izkušenj in strokovne podpore.

Če na kratko skiciramo podobo izobraževanja odraslih, ki je potekalo, in kakor smo jo zaznali iz evalvacije, je mogoče povedati, da so v izobraževalnih organizacijah uporabljali različna orodja

za učno komunikacijo, največ pa ZOOM, način izvedbe je bil v večini primerov dogovorjen med organizatorjem izobraževanja in učiteljem, v manj primerih pa so se v ta namen pripravile kakšne smernice, navodila. Res pa je bilo tudi zaznati, da so bili v nekaterih primerih učitelji prepuščeni sami sebi, s tem da je delo strokovnih aktivov tudi povsem zamrlo. Učitelji so udeležencem učna gradiva posredovali povečini po elektronski pošti, manj pa je bilo primerov, da so jim jih umestili v spletne učilnice in to še kombinirali s poukom v živo preko spleta. Pohvalno pa je, da so nekateri učitelji, ki so zaznali, da njihovi udeleženci nimajo primerne tehnologije ali pa jo ne znajo uporabljati, učna gradiva pošiljali kar po klasični pošti – ni bilo idealno, a izobraževanje ni bilo prekinjeno.

Za konec pa še ena ugotovitev, in sicer, da je bilo v prvem valu epidemije v izobraževanju odraslih veliko več pozornosti namenjeno vzpostavitvi izobraževanja na daljavo, organizacijskim vprašanjem, veliko manj pa strokovnim: npr. koliko časa naj trajajo učne sekvence, katere dele programa izvajati preko spleta, kaj umestiti v samoizobraževanje, katere metode uporabljati, kako pripraviti učna gradiva za tak način izobraževanja, kakšno je primerno preverjanje znanja itn. Zato nekateri strokovnjaki opozarjajo (ne samo za izobraževanje odraslih), da v prvem valu epidemije ni šlo za izobraževanje na daljavo, ker niso bili izpolnjeni bistveni pogoji takega izobraževanja, pač pa le za »tehnični« prenos klasičnega izobraževanja preko sodobnih medijev. Verjetno za to ni bilo časa, pogojev, še manj pa znanja. Zato to ostaja eno izmed temeljnih strokovnih obvez – čim prej narediti nov razvojni korak v andragoški didaktiki izobraževanja na daljavo in znanje prenesti v prakso.

Sonja Klemenčič (sonja.klemencic1@siol.net)

ŠTIRI DNI USPOSABLJANJA PO SPLETU

Spomladi, v prvem valu epidemije, smo na Glotta Novi, kjer izvajamo usposabljanja za podjetja in posameznike, z razumevanjem sprejemali klice kadrovikov, ki so nas obveščali, da želijo načrtovano usposabljanje za svoje zaposlene prestaviti na čas, ko bo spet omogočeno delati v živo. Vsaj v našem primeru se je le manjši del podjetij odločil za izvedbo po spletu, zlasti ko je šlo za krajše sklope, dolge načeloma do največ štiri pedagoške ure.

Po poletnem zatišju je jeseni kaj hitro postalo jasno, da se bo treba tudi na področju izobraževanja odraslih dokončno prilagoditi novim razmeram.

Na Glotta Novi smo se znašli pred večjim izzivom. Naš program Coach traja leto dni in obsega 233 pedagoških ur, izvajamo ga v obliki modulov in dodatnih srečanj v manjših skupinah. Ker je program akreditiran pri International Coaching Federation, smo ga dolžni izpeljati v obliki, kot smo ga prijavi, srečanj v živo ne smemo nadomestiti s posnetki ali samostojnim delom, lahko pa jih izvedemo v živo po spletu. Skupina je precej velika (preko 30 udeležencev) ter na splošno visoko motivirana. V pogovorih z udeleženci smo ugotavljali, da »drobljenje« modula na več delov (denimo osemkrat pol dneva namesto štirih celih dni) ne bo ustrezno, saj bi le stežka našli datume, ki bi ustrezali vsem. Zato smo se odločili, da novembra tretji modul, dolg 34 pedagoških ur, vseeno izvedemo strnjeno – po spletu, naš cilj pa je bil, da delamo ravno tako intenzivno in praktično, kot bi delali v istem prostoru.

Na to, kako program načrtujemo in ga izpeljemo, močno vplivajo naša lastna prepričanja.

Ob odločitvi, da bomo modul izpeljali po spletu, sva se izvajalki precej ukvarjali predvsem z lastnimi omejujočimi prepričanji o spletnih delavnicah, kot so: usposabljanje naj ne bo daljše od štirih ur, udeleženci so že tako ves dan pred računalnikom, spletna usposabljanja so naporna in niso enako učinkovita kot usposabljanja, ko smo skupaj v istem prostoru.

Pomembno je bilo, da verjameva, da lahko s svojimi izkušnjami modul načrtujeva in izpeljeva tako, da bo delo enako učinkovito, kot če bi ga izpeljali v živo. Po tej izkušnji lahko z gotovostjo potrdiva, da so lahko usposabljanja v živo po spletu učinkovita, tudi če so celodnevna in večdnevna.

Pomembna je ustrezna oprema. Pomembna je dovolj močna internetna povezava ter ustrezna oprema (dovolj veliki zasloni, ne samo prenosni računalnik), kakovostna kamera, slušalke in mikrofoni, primerno urejena »delovna postaja« z ustrezno osvetlitvijo ter profesionalnim ozadjem. Velja ugotovitev, da je kakovost zvoka celo bolj pomembna od kakovostne slike/videa. Usposabljanje sva izvajali na Glotta Novi, vsaka v svojem prostoru, zato smo pripravili dve delovni postaji.

Dobra priprava je ključna in vsaj na začetku vzame več časa kot za usposabljanje v živo

- Veliko časa sva si vzeli, da sva še dopolnili svoje poznavanje izbranega videokonferenčnega programa.
- Upravljanje videokonferenčne platforme in dodatnih orodij in programov (kot so Mentimeter, Mural, Google Jamboard ipd.) lahko med izvedbo vzame precej časa in nas izvajalce včasih preveč zaposluje, morda celo obremenjuje. Izvajalki sva se zato odločili, da uporabiva, kar je nujno potrebno, in ne vsega, kar je na voljo.
- Pred pripravo načrta sva se pogovorili z nekaterimi udeleženci, ki so se v tujini že udeležili večdnevnih spletnih usposabljanj ali konferenc, o tem, kakšni so trendi, pristopi, kaj jim je ustrezalo, kaj/kdaj jim je bilo zahtevno, kaj je res moteče z vidika udeleženca.
- Izvajalki sva program na nek način »prevajali« v spletno okolje. Pri vsaki vaji sva preverjali, kako jo je možno tehnično izpeljati, kako jo je treba prilagoditi, kateri so možni zapleti, nekatere vaje sva nadomestili z drugimi, primernimi za spletno okolje, in takimi, ki temeljijo na orodjih, ki jih izbrana videokonferenčna platforma omogoča. Upoštevali sva, da je usposabljanje v spletnem okolju vendarle drugačno od klasičnih.
- Za vsak del programa sva se natančno dogovorili, katera od naju je tehnično gledano v vlogi gostiteljice in katera v vlogi sodelavke, ter preverili, kako to vpliva na izvedbo in kako so porazdeljene »tehnične pravice«.

Udeleženci so različno vajeni uporabe videokonferenčnih platform, z usposabljanji v živo po spletu imajo različne izkušnje in do tovrstnega dela različni odnos

- Sklepali sva, da so najini udeleženci dovolj večji uporabe računalnika in videokonferenčnih programov.
- Da bi bili platforme še pred usposabljanjem res dobro navajeni, sva že po septembrskem modulu manjša srečanja v skupinah prenesli v videokonferenčno okolje.
- Dodatno sva celotno skupino (več kot 30 ljudi) dva tedna pred modulom povabili na neobvezno krajšo dodatno on line delavnico, ki sicer ni del programa, a se je je udeležila

večina udeležencev. S tem sva jim želeli poleg seznanjanja s platformo omogočiti tudi dodatno pozitivno izkušnjo z interaktivno in intenzivno spletno delavnico.

- Pred izvedbo programa sva udeležencem poslali krajša navodila, kako dostopati do videokonferenčne platforme, katero opremo potrebujejo, kakšen naj bo prostor, ipd., na koga se lahko obrnejo, če bodo imeli težave, ipd...

Ustrezna oprema je pomembna, a didaktični in andragoški principi izobraževanja odraslih so še pomembnejši

- Udeležencem sva po navadni pošti poslali manjše darilo in nekaj dodatnih dokumentov, ki smo jih potrebovali za delo, z napotkom, da bomo paket skupaj odprli. Gradivo so imeli pri sebi že od začetka usposabljanja.
- Modul je dolg 34 ur, štiri ure sva ločeno izpeljali nekaj dni pred modulom (od 17.00 do 20.15 z vmesnim 15-minutnim odmorom), glavino sva izpeljali od četrтка do nedelje, od 9.00 do 13.00 (z vmesnim odmorom), ter od 15.00 do 17.00. Za nekoliko daljši odmor za kosilo sva se odločili zato, ker je večina udeležencev delala od doma, da so si lahko dejansko kaj skuhali, preživeli z družino nekaj časa, morda pomagali otrokom narediti nalogo, odšli na sprehod.
- Povezavo sva vsak dan odprli 15 minut pred začetkom in udeležence spodbujali, da se nama res pridružijo že prej (za odpravljanje morebitnih težav in za druženje). Na prošnjo udeležencev sva povezavo prej odprli tudi za popoldanski del. Izkazalo se je namreč, da v primerjavi z usposabljanji, kot smo jih izpeljali pred epidemijo, udeležencem res manjkajo odmori za druženje, spoznavanje, izmenjevanje izkušenj. Ker so prav odmori tudi priložnost, da se udeleženci obrnejo na izvajalce z dodatnimi vprašanji, sva ostajali na povezavi tudi med odmori in po zaključku dneva.
- Ob začetku modula smo skupaj z udeleženci pogledali ključne funkcije, ki so na voljo v izbrani videokonferenčni platformi (kamera, mikrofoni, preimenovanje, izbira pogleda: pogled govornika, galerija).
- Dogovorili smo se, da imamo vsi ves čas vklopljene kamere (razen pri tistih posameznikih, ki so imeli nekoliko slabšo povezavo), mikrofone po potrebi, da vprašanja zastavljajo sproti (preko mikrofona).
- Povedali sva tudi, kako naju lahko obveščajo v primerih, ko česa ne bi želeli podeliti s celotno skupino ali kadar bi se pojavila kakšna tehnična težava.
- Zagotovili sva, da ne snemava ter da posnetkov zaslona ne bova objavljali na socialnih omrežjih, in enako prosili tudi njih.
- Upoštevali sva, da je treba tudi v spletnem okolju poskrbeti, da se udeleženci počutijo varne in da se vzpostavi zaupanje, in načrtovati aktivnosti tako, da se to uresniči.
- Tako kot pri usposabljanjih v živo sva poskrbeli za ustrezno razmerje med uvodnimi aktivnostmi v posamezno temo, teorijo, diskusijo, demonstracijami in vajami v podskupinah ter jih spodbujali, da uporabijo svoje primere, si dajejo povratno informacijo. Prilagajali sva časovni okvir za vaje. Poiskali in razvili sva za spletno okolje primerne »vaje za ogrevanje«, dvig energije, zvišanje koncentracije, gibalne vaje, pri slednjem za pomoč prosili tudi udeležence. Izvedba je tako kot pri usposabljanjih v živo omogočala veliko sodelovanja ter interaktivnosti.

- Bolj zahtevno je bilo predvideti časovni okvir za vaje. Pri usposabljanju v istem prostoru bi zaznali, da udeleženci potrebujejo več časa in bi jim ga dali. V videokonferenčnem okolju pa je treba čas za vaje v podskupinah določiti ob začetku vaje, med potekom vaje časa ni mogoče podaljšati.
- Upoštevali sva, da bo koncentracija za delo popoldne, po kosilu, verjetno nižja kot dopoldne. Zato je bilo v popoldanskem delu še več aktivnosti, pri katerih so praktično vadili coaching/mentorstvo, vodenje oz. sodelovali v skupinah.
- Ves čas sva razmišljali o tem, kako zahtevna/enostavna bo za udeležence raba posameznih funkcij v videokonferenčnem programu in dodatnih spletnih orodjih.
- Poleg govornih navodil sva vedno poskrbeli, da so bila navodila tudi pisna. Vedno ko smo uporabili novo funkcijo v izbrani videokonferenčni platformi, sva imeli pripravljene posnetke zaslona, kje natančno je kaka ikona, kaj klikniti, ko se odpre okno z možnostmi ipd. (recimo za funkcije za deljenje zaslona, delo po skupinah, dopisovanje opomb, ankete). Običajno smo funkcijo tudi skupaj preizkusili, preden smo šli v vajo zares.
- Prilagodili sva svoje prosojnice za predstavitve, saj naj bi v spletnem okolju dodatno poudarili vizualne elemente, na prosojnicah naj bi se »dogajalo« več in pogosteje kot pri usposabljanjih v živo.
- Izvajalki sva pri tem programu dve, saj je skupina nekoliko večja. Pri izvedbi, kjer bi bili fizično skupaj, bi dali navodila, potem pa bi se obe pridružili kateri od skupin in zagotovili povratno informacijo po vajah. Pri izvedbi po spletu je bil ta del nekoliko okrnjen, saj je ena ves čas skrbela za tehnični in časovni okvir ter ostajala v »glavni sobi«, da bi sprejela udeležence, ki bi se jim morda prekinila povezava in bi ponovno vstopili na platformo.
- Pogrešali sva tudi to, da bi ob strani, ne da bi dejansko vstopili v skupino, spremljali, kako udeleženci v skupinah delajo, ali gre v redu, je morda treba posredovati. In če je vse v redu, greš dalje, do naslednje skupine. Tehnično je to v videokonferenci sicer mogoče, a se ob vstopu v skupino naš video/slika/ime pojavi na ekranu in »zmoti« udeležence. Tako je bilo treba izobraževanje izpeljati brez sprotne povratne informacije, kako teče delo v podskupinah, to so udeleženci z nama podelili šele, ko se je delo v skupinah končalo in smo se spet zbrali skupaj. Izbrana videokonferenčna platforma sicer omogoča, da podskupine pokličejo predavatelja, kadar potrebujejo dodatne informacije ali pomoč.
- In morda na tem mestu kot zanimivost, kako pomembna sta zaupanje in preglednost pri izobraževanju odraslih, vprašanje ene od udeleženk, ali program res nima kakšne skrite funkcije, ki je udeleženci sicer ne vidijo, izvajalcem pa bi omogočala, da bi poslušali (»prisluškovali«), kaj se dogaja v podskupinah, ne da bi člani skupine za to vedeli.

In nam je uspelo ...»Super je bilo, sijajna facilitacija.« – »Super je bilo, čas je hitro tekkel.« – »Posebno všeč mi je bil nov način predavanja in reševanja vaj, predvsem ko ste nas razvrstili v sobe.....TOP!!!!!!« – »Izjemno usposabljanje. Celo prestop v virtualni del izveden vrhunsko, tako da ni kaj.« – »Super, težko bi še kaj dodala, ker sta res super strukturirali, tudi zoom izkušnja je super.« – »Izvedba je bila kljub popolnoma novemu načinu res špica!«

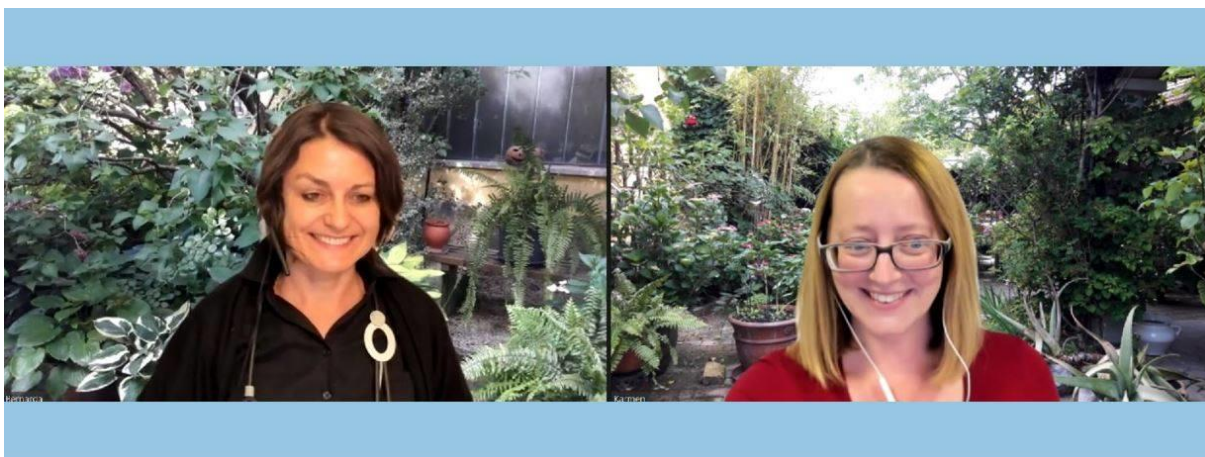
In prav nikogar spletna izvedba ni zmotila, edino, kar so udeleženci res pogrešali, so skupni odmori in klepeti ob kavi. In celo predlagali: »Morda za prihodnost, celo ko ne bo covida, del izobraževanja izpeljati od doma.«

Ob koncu modula smo se kar takoj dogovorili, da tudi četrti modul izvedemo v takšni (strnjeni) obliki. Za peti modul, marca, po tihem vendar še upamo, da se bomo morda spet lahko srečali pri nas, na Glotta Novi.

Zdaj verjamem, da so tudi daljše večdnevne delavnice v živo, čeprav po spletu, lahko izredno učinkovite.

Karmen Šemrl, (karmen.semrl@glottanova.si)

Slika: Posnetek zaslona. Za virtualno ozadje sva izvajalki ob začetku usposabljanja v videokonferenčni platformi izbrali fotografije vrta Glotta Nove, kjer so udeleženci še septembra sami delali vaje. V nadaljevanju sva namesto fotografije uporabljali enobarvno ozadje v pastelni barvi.

Predavateljici: Bernarda Potočnik in Karmen Šemrl, Glotta nova

NOVA MONOGRAFIJA O E-IZOBRAŽEVANJU

Marca 2020 je bila na spletni strani Andragoškega centra Slovenije (ACS) objavljena monografija o e-izobraževanju z naslovom E-izobraževanje za digitalno družbo (<https://www.acs.si/digitalna-bralnica/e-izobrazevanje-za-digitalno-druzbo/>).

Konec septembra 2020 pa je izšla monografija z istim naslovom še v tiskani obliki v 450 izvodih (nekaj brezplačnih izvodov je še na voljo zainteresiranim organizacijam ali posameznikom).

Avtorji monografije so dr. Lea Bregar, mag. Margerita Zgajmajster in dr. Marko Radovan. Vsebino monografije so napisali na podlagi znanja, pridobljenega z raziskovalnim, razvojnim in pedagoškim delom, s spremljanjem strokovne literature ter na podlagi neposrednih praktičnih izkušenj z razvojem in izpeljavo programov e-izobraževanja. Gre za iste avtorje, ki so napisali priročnik Osnove e-izobraževanja leta 2010. Pri pisanju monografije so posodobili in dopolnili vsebino priročnika iz leta 2010, nekatere vsebine pa izpustili ali skrajšali. Posodabljanje vsebine je potekalo v skladu z aktualnim dogajanjem in razvojnimi trendi na področju e-izobraževanja v

razvitem svetu. Na novo je bilo napisanih okoli štirideset odstotkov vsebin (o inovativnih učnih pristopih in metodah učenja in poučevanja v digitalni družbi).

Monografija je namenjena vsem, ki iščejo odgovore na teoretična, razvojna, pedagoška, tehnološka in poslovno-organizacijska vprašanja v zvezi z e-izobraževanjem (npr. kakšne so opredelitve in razvojne perspektive e-izobraževanja, v zvezi s sprejemanjem odločitev o vpeljavi novih programov e-izobraževanja, o razvoju ali posodabljanju programov e-izobraževanja, ipd.). Namenjena je širšemu krogu uporabnikov, predvsem pa vsem strokovnim delavcem v izobraževanju odraslih, direktorjem izobraževalnih organizacij, nosilcem odločanja v izobraževanju, strokovnjakom, študentom kot tudi vsem drugim, ki jih zanima e-izobraževanje.

Monografijo sestavlja sedem vsebinskih delov, 35 poglavij, 118 podpoglavij, obsega pa 397 strani. V monografiji so predstavljeni teoretični in razvojni vidiki e-izobraževanja, poslovno-organizacijski in pedagoški vidiki načrtovanja programov e-izobraževanja v povezavi s teorijami o učenju, razvoj programov e-izobraževanja (učna gradiva in učne aktivnosti, metode preverjanja in ocenjevanja ter izbira medijev in digitalnih orodij za e-izobraževanje), pedagoška podpora, učni pristopi in metode učenja in poučevanja v digitalni družbi (odprto izobraževanje z odprtimi izobraževalnimi viri in množičnimi odprtimi on line programi, umetna inteligenca, učne analitike, inteligentni tutorski sistemi, mobilno učenje, mikroučenje, igrifikacija, simulacije, navidezna in nadgrajena resničnost ter digitalno pripovedovanje) ter menedžment v izvedbi e-izobraževanja (vključno z avtorskimi pravicami in zagotavljanjem kakovosti).

V monografiji so zajete vse faze, ki se nanašajo na celotni življenjski cikel programa e-izobraževanja (od načrtovanja, do razvoja, izvedbe in evalvacije). Prikazano je stanje na področju e-izobraževanja v svetu, v Evropski uniji in v Sloveniji, za katero je značilno zaostajanje razvoja e-izobraževanja za razvitim svetom.

Za pridobivanje dodatnega znanja in informacij je na voljo obsežen seznam literature (preko 430 virov) ter dodatne spletne povezave pri primerih, pojasnilih in na koncu vsakega poglavja.

Mag. Margerita Zagmajster (margerita.zagmajster@acs.si)

DIGITALNA REVOLUCIJA NA PODROČJU IZOBRAŽEVANJA ODRASLIH

Epidemija koronavirusa spreminja številne vidike naših življenj, vpliva pa tudi na področje izobraževanja odraslih v svetu in v Sloveniji. Zaradi nujnega omejevanja fizičnih stikov epidemija že drugič letos narekuje izvajanje programov na daljavo na vseh področjih izobraževanja. Če se bo izobraževanje na daljavo v teh kriznih časih izkazalo za uspešno, bo to gotovo vplivalo na podobo izobraževanja odraslih v prihodnje.

Toda, kako bomo vedeli, ali je uvajanje izobraževanja na daljavo uspešno?

Ali se zavedamo dovolj, da ima izobraževanje na daljavo tudi svoje pasti?

Pozorni moramo biti na to, kako ta eksperiment na področju izobraževanja odraslih poteka, spremljati izvedbo, zbirati podatke in jih skrbno analizirati.

Dobra praksa kaže, da lahko z dobrim poznavanjem andragoških metod, z uvajanjem drugačnih pedagoških pristopov, poznavanjem tehnologij in s poglobljenimi ocenami, kaj in kako, uspešno nadomestimo klasično izvedbo z virtualno. Ampak kako preiti na učinkovit model? Kako omogočiti različne vrste interakcije: interakcijo z učnim okoljem, z gradivi, interakcijo med predavatelji, udeleženci, strokovnimi delavci, mentorji, kako skupno oblikovati cilje, individualizirati učenje, upoštevati izkušnje itn. Kako to vključiti v virtualno okolje?

Predavatelji so postavljeni pred nove izzive, saj ima pri klasični izvedbi predavatelj/ mentor pred seboj udeležence, lahko spremlja njihovo razumevanje, lahko upošteva njihove interese itn. Potrebno je zbrati njihove izkušnje, predloge in potrebno jih je usposobiti.

Ne smemo pozabiti na podporo udeležencem

Tudi za udeležence se veliko spreminja. Skupine udeležencev v učilnicah delujejo motivacijsko, spodbujevalno, andragogi dobro vemo, če ni komuniciranja in interakcije med predavatelji in udeleženci in med samim udeleženci, se kaj kmalu lahko zgodi, da udeleženci razvijejo občutek socialne osamljenosti. Udeleženci pogosto tudi ne obvladajo tehnologije, orodij, potrebujejo navodila za njihovo uporabo, potrebujejo podporo, razlage, primere... Ob podpori pri uporabi tehnologije potrebujejo tudi pedagoško, organizacijsko in administrativno podporo.

Tudi od udeležencev je potrebno zbrati izkušnje, njihove poglede.

Je izobraževanje odraslih v Sloveniji zrelo za spremembe?

Naloga vseh izvajalcev programov za odrasle in tudi državnih ustanov je, da uvajanje izobraževanja na daljavo na področju izobraževanja odraslih spremljajo in analizirajo. Doslej v Sloveniji nismo zasledili nobenih poglobljenih analiz, čeprav je prav spremljanje pri vseh deležnikih in razumevanje odzivov na spremembe ključno pri oblikovanju strategije in pri dolgoročnem uvajanju izobraževanja na daljavo na področju izobraževanja odraslih. Izobraževanje na daljavo namreč že dolgo ni več stvar tehnologije in opreme, ampak miselnosti.

Organizacije za izobraževanje odraslih se bodo morale odločiti, kako bodo v prihodnje izvajale študij na daljavo – kot kombinirano obliko ali v celoti preko spleta, in temu prilagoditi svoje celotno delovanje, svojo vizijo, organiziranost in zagotoviti tudi usposabljanje predavateljev.

Jasna Dominko Baloh, (jasna.dominko-baloh@doba.si)

ŠTUDIJ ANDRAGOGIKE PONUJA TUDI PREDMET IZOBRAŽEVANJE STAREJŠIH

Geragogika na Univerzi v Ljubljani

Od študijskega leta 2019/20 izvajamo v okviru študijskega programa Andragogika predmet Izobraževanje starejših, s katerim želimo ozaveščati o pomenu izobraževanja in učenja v pozni odraslosti in starosti, spodbujati raziskovanje in razvoj novih praks na področju izobraževanja starejših ter povezovati interdisciplinarno znanje o staranju, dobrobiti, skupnosti, da bi prispevali k blagostanju vseh generacij. Izobraževanje in učenje vpliva na kakovost življenja starejših ljudi, posredno pa tudi na kakovost življenja vseh družbenih skupin.

Izobraževanje starejših se v različnih jezikovnih in kulturnih okoljih pojavlja z različnimi imeni. Geragogika je poimenovanje za področje, ki se v angleškem jeziku pojavlja z besedno zvezo educational gerontology, redkeje pa kot geragogy, še bolj redko pa kot elderyogy. V slovenščini beremo objave o izobraževalni gerontologiji in gerontagogiki, ponekod se pojavlja ime pedagogika tretjega življenjskega obdobja. Po terminološki pestrosti bi lahko sklepali, da je to razmeroma novo področje, a ni tako. »Šolo starosti« zasledimo v tradiciji vzgoje in izobraževanja v srednji Evropi že v delu Komenskega Pampaedia. Komensky (1592-1670) je s svojim delom predhodnik izobraževalne gerontologije ali geragogike.

Študijski predmet je zasnovan modularno, vključuje nabor pogledov na učenje v poznejših letih, različne konceptualne povezave, npr. koncept prostora in staranje, koncept zdravja in staranje, koncept družbene pravičnosti in staranje. Študenti se pri vajah srečajo s praksami na Slovenski univerzi za tretje življenjsko obdobje, Inštitutu Antona Trstenjaka, v dnevnikih centrih za starejše, v različnih društvih, političnih strankah, podjetjih, ki organizirajo izobraževanje za seniorje. Spoznajo značilnosti načrtovanja in izpeljave izobraževalne dejavnosti, posvetijo se izbranim strategijam, denimo, svetovanju starejšim.

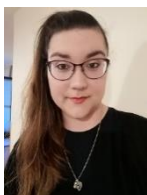
Študij geragogike ima svoje korenine v študiju andragogike, povezuje se s podobnimi študiji na drugih univerzah (npr. Beograd, Dublin), kjer se v okviru študija geragogike večinoma poudarja mrežo naslednjih konceptov: vseživljenjsko izobraževanje, modrost in praktična modrost, rezilientnost/prožnost, medgeneracijskost, trajnostni razvoj, inkluzivnost, tranzicijsko učenje, transformativno učenje, da bi osvetlili kompleksnost učenja in izobraževanja v starosti. Le-to ima veliko posebnosti v primerjavi z učenjem v mladosti in odraslosti. V žarišče je postavljeno učenje za smisel življenja, učenje, ki zadeva bivanjska vprašanja in pomeni odklop od vseh vrst izobraževanja, ki so vodene z načeli tržnosti, profita. Zaradi dokazanih koristi izobraževanja v starosti (ohranjanje mentalne čilosti, razvijanje smisla življenja, ohranjanje socialne pripadnosti in vključenosti ...) in tudi zato, ker se stara generacija, ki je bila že v mladosti dobro izobražena in ima pozitivne izkušnje z izobraževanjem, pričakujemo, da se bo vedno več starejših odločalo za udeležbo v geragoških programih. To pa nakazuje potrebo po razvoju novih, kreativnih izobraževalnih praks za starejše. Naj zgolj kot primer omenimo, da se lahko starejši naučijo snemati vloge in z njimi prenašajo svoje znanje na druge generacije ali druge ozaveščajo o aktualnih problemih ali pa razvijejo prostore medgeneracijskega učenja.

MNENJA ŠTUDENTK

Ema Meden, študentka andragogike

Predmet izobraževanje starejših mi je všeč. Od študentov zahteva kreativno razmišljanje in sveže ideje, saj gre za področje, ki se intenzivno razvija. Čeprav je v geragogiki že marsikaj raziskanega, se včasih zdi, da skušamo z »razumevanjem« dohiteti dogajanje na tem področju. Ob aktivnosti predmeta sem ugotovila, da ne gre toliko za dohajanje, kot za aktivno sodelovanje pri razcvetu izobraževanja starejših. Naučila sem se, da si je pri starejših učencih dobro najprej zastaviti vprašanje, kaj je pomembno njim, in šele nato, kaj je pomembno, koristno zanje. Takšno miselnost bi lahko večkrat vklopili tudi, ko razmišljamo o izobraževanju mlajših generacij.

Urša Kapler, študentka andragogike in sociologije

Kot študentko andragogike me izobraževanje starejših odraslih navdušuje že dolgo. Skozi ta predmet in s spoznavanjem geragogike pridobivam uvid v kompleksnost poučevanja starejših, razumevanje učenja kot življenjskega stila, ob tem pa spoznavam transformativno moč učenja v poznejših obdobjih. Vse to me konstantno spodbuja, da si sama želim biti del spremembe, ki izboljšuje življenje.

Nives Ličen, Filozofska fakulteta Ljubljana (nives.licen@ff.uni-lj.si)

ANDRAGOŠKA PRAKSA ŠTUDENTOV PEDAGOGIKE IN ANDRAGOGIKE V LETU 2020

Študentje tretjega letnika dodiplomskega študija pedagogike in andragogike ter študentje prvega letnika magistrskega študija andragogike Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani vsako leto v različnih andragoških organizacijah opravljajo praktično usposabljanje v obsegu vsaj 80 ur (strnjeno 10 delovnih dni ali postopno v daljšem obdobju), s študijskim letom 2020/21 pa bo andragoška praksa prvič potekala tudi v drugem letniku magistrskega študija andragogike.

Čeprav je zaradi narave svojega poteka študijsko prakso, ki večinoma poteka v letnem semestru, izjemno težko izvesti v obdobju pandemije, je bila ta v letu 2020 vseeno izvedena nad (marčevskimi) pričakovanji, zahvaljujoč tudi številnim članom Andragoškega društva Slovenije, ki ste z veseljem sprejeli naše študente v svoje institucije tudi v teh nenavadnih razmerah. O uspešnem poteku študijske prakse so poročali študentje, ki so se v evalvacijskem vprašalniku ob koncu študijskega leta v deležu 95 % (popolnoma) strinjali, da je bilo opravljanje andragoške prakse zanje pozitivna izkušnja, 87 % pa se jih je tudi (popolnoma) strinjalo, da so na praksi imeli dobrega mentorja.

Ob tem pa so študentje v deležu 53 % (ob 20 % neodločenih) izrazili, da bi bila praksa lahko še kvalitetnejša, če bi bilo več mentorjev andragogov (v letu 2020 je bila približno polovica mentorjev andragogov, ostali so bili pedagogi, psihologi, profesorji sociologije in filozofije in socialni delavci). Hkrati nekateri študentje dajejo pobude za širjenje mreže organizacij za opravljanje andragoške prakse. Zato vabimo andragoge, ki v preteklih letih še niste sprejeli naših študentov na opravljanje študijske prakse v svoje organizacije in bi si želeli to storiti v tem in/ali prihodnjih študijskih letih, da se oglasite na spodaj navedeni e-naslov. Odgovorili vam bomo na vaša vprašanja, pomisleke, dileme, ... Vsem, ki študente že sprejemate na prakso, pa se še enkrat najlepše zahvaljujemo za dozrajšnje prijetno sodelovanje in pripravljenost na nadaljnje izzive.

Tadej Košmerl, koordinator andragoške prakse na Oddelku za pedagogiko in andragogiko FF UL
(tadej.kosmerl@ff.uni-lj.si)

BIC LJUBLJANA JE PREJELA EVROPSKO NAGRADO ZA ODLIČNOST V POKLICNEM IN STROKOVNEM IZOBRAŽEVANJU IN USPOSABLJANJU

Na Biotehniškem izobraževalnem centru Ljubljana so 13. 11. 2020 prejeli nagrado Vet Excellence Award, evropsko nagrado za odličnost v poklicnem in strokovnem izobraževanju in usposabljanju. Nagrada je enega izmed največjih šolskih centrov v Sloveniji uvrstila v sam vrh inovativnega poklicnega in strokovnega izobraževanja in usposabljanja v Evropi.

Evropska komisija je Biotehniški izobraževalni center Ljubljana nominirala za finalista prestižnega tekmovanja v kategoriji odličnost v poklicnem izobraževanju in usposabljanju. Cilj nagrade je prepoznati evropskega izvajalca poklicnega in strokovnega izobraževanja in usposabljanja, ki je z inovativnimi praksami prispeval k odličnosti na svojem področju. Za nagrado so se na BIC Ljubljana v evropskem finalu pomerili s konzorcijem poklicnih in strokovnih šol iz Finske.

Na BIC Ljubljana so za pridobitev nagrade v kategoriji "VET INNOVATORS AWARD" predstavili številne aktivnosti BIC Ljubljana, ki jih izvajajo v različnih programih. V [posebnem predstavitvenem videu](#), so predstavili šolsko mikropivovarno BIC Ljubljana, ki deluje v sklopu Centra kulinarike in turizma KULT316. V prijavi so predstavili tudi študente živilstva in prehrane na BIC Ljubljana, ki so razvili Newdeals, pšenične durum testenine z ječmenovimi tropinami, ki nastanejo pri procesu proizvodnje piva, ki sicer končajo kot odpadki. V končnem izdelku pa predstavljajo kar 18 odstotkov končne mase. Z njimi so na tekmovanju Ecotrophelia 2019 osvojili bronasto priznanje, na mednarodnem tekmovanju EIT Food Innovation prizes pa srebrno. Mednarodno priznan dosežek BIC Ljubljana je bil prepoznan tudi v slovenskih in tujih medijih. Direktorica mag. Jasna Kržin Stepišnik je bila 23. 11. 2020 tudi izglasovana za IME TEDNA na radiu VAL 202 (intervju z Jasno Kržin Stepišnik je objavljen na spletni strani VAL-a 202)

Biotehniški izobraževalni center Ljubljana je danes eden izmed desetih največjih šolskih centrov v Sloveniji. V okviru devetih srednješolskih in dveh višješolskih izobraževalnih programov omogoča dijakom, študentom in odraslim udeležencem poleg splošnih pridobiti tudi strokovna znanja in kompetence s področij veterine, živilstva in prehrane, biotehnologije, varstva narave ter gostinstva in turizma. V centru usposablja strokovne delavce v podjetjih ter prehranskih in gostinskih obratih. Organizirajo slaščičarske, pekarske, kuharske, veterinarske in računalniške tečaje ter kulinarčne delavnice za otroke. Plodno delujejo tudi na

področju mednarodne mobilnosti. Vzpostavili so karierni center, ki dijakom in študentom pomaga pri nadaljnjih korakih v njihovem nadaljnjem izobraževanju ali zaposlitvi. Zaposlene spodbujajo in jim omogočajo strokovno izpopolnjevanje ter jim zagotavljajo odlične delovne pogoje. Mnogo pozornosti namenjajo zadovoljstvu zaposlenih, saj uporabljajo certifikat in naziv Družini prijazno podjetje, pa tudi družbeni odgovornosti, saj uporabljajo certifikat Družbeno odgovoren delodajalec. V okolje se vključujejo s številnimi aktivnostmi, različnimi projekti in lastnimi dejavnostmi.

V svoji trgovini KRUHarije in CUKRnije okoliškim prebivalcem ponujajo slašičarske in pekavske izdelke, ki jih pripravijo v lastni pekarni in slašičarni, od leta 2014 pa upravljajo tudi čajnico Primula, ki se skriva v Botaničnem vrtu. Na BIC Ljubljana od leta 2015 deluje prva Šolska veterinarska ambulanta v Sloveniji. Od novembra leta 2015 so del prodajno-izobraževalnega lokala na ljubljanski tržnici, Učilne okusov, ki ponuja lokalne pridelke in jedi, značilne za posamezne regije slovenskega podeželja. Oktobra 2015 so odprli Center kulinarike in turizma KULT316, ki predstavlja edinstven in reprezentativen primer sodobne izobraževalne prakse na področjih gostinstva, turizma, živilstva in prehrane. Novi prostori študentom in dijakom omogočajo pridobivanje praktičnih izkušenj v realnih učnih okoljih, saj so odprti tudi za širšo javnost. Sodobno opremljeni prostori so primerni za izvedbo različnih dogodkov. Predstavljajo se z demonstracijsko kuhinjo, učno kuhinjo, učno hotelsko sobo, konferenčno dvorano, vinsko kletjo, informacijsko točko, restavracijo in kavarno. Od leta 2016 v prostorih KULT316 deluje tudi prva šolska mikropivovarna, od leta 2017 prva šolska turistična agencija. Leta 2019 so ustanovili novo spletno mesto in blagovno znamko kulinarična-doizvetja.eu, ki ponuja recepte, bloge o kulinarični dediščini in zanimivosti od Panonije do Jadrana. V letu 2020 so dijakom v programu naravovarstveni tehnik ponudili tudi novo, leseno in skoraj nič energijsko šolsko stavbo, EkoHišo BIC Ljubljana.

Nina Meh Savič BIC center, nina.meh-savic@bic-lj.si

NEKAJ KNJIŽNIH NOVOSTI

V dobi epidemije smo prisiljeni v karanteno-osamo, lahko si vzamemo več časa za branje in razvijamo (p)osebno »karanteno-gogiko«. Spodbudno je prelistati nekaj novejših zbirk, ki kažejo spremembe na področju učenja in izobraževanja odraslih. Med drugim se postavljajo vprašanja o novih metodah za raziskovanje, npr. narativnih, etnografskih, povezanih z umetnostjo, o modifikacijah participatornih akcijskih metod, kar opisujejo avtorji v delu o kritičnem in kreativnem raziskovanju z naslovom *Doing Critical and Creative Research in Adult Education* (2020). Knjiga je prosto dostopna na povezavi <https://brill.com/view/title/56609>, izšla je v zbirki *Research on the Education and Learning of Adults*. Kažejo se tudi izzivi, povezani z novimi področji in načini razumevanja ali re-teoretizacijo fenomenov. Novejša so vprašanja o vključevanju miselnih shem posthumanizma in postantropocentrizma za razumevanje učenja odraslih in starejših odraslih. V zbirki *Palgrave Studies in Adult Education and Lifelong Learning*, ki jo urejata Marcela Milana in John Holford, je izšla zanimiva raziskava o vseživljenjskem učenju in demenci *Lifelong Learning and Dementia: A Posthumanist Perspective* (2020). Raziskava, v katero so bili vključeni ljudje z demenco in njihovi svojci, presenetljivo ugotavlja potencialne za učenje pri ljudeh z demenco in to, da nam lahko dementni ljudje pomagajo razviti nove poglede na učenje. To, da učenje nudi »nevro-zaščito« pri zamiku demence, poznamo iz del Spitzerja in drugih nevroznanstvenikov; v tej raziskavi pa se sprašujejo, kako vpliva učenje – predvsem učenje s pomočjo glasbene umetnosti – na ljudi, ki so že zboleli za demenco. Zbirka *Routledge Studies in Affective Societies*, ki jo urejata profesorici z berlinske univerze Brigitt Röttger-Rössler in Doris Kolesch, prinaša mnoga preizpraševanja »afektivne anatomije«, ki je pomembna tudi za andragogiko. V letih 2019 in 2020 so izšle knjige z naslednjimi temami: Analiza afektivnih družb: metode in metodologije; Afektivne družbe: ključni pojmi; Afekt in emocije v multi-religioznih sekularnih družbah; Afekt v odnosih: družine, prostori, tehnologije. Občutki, čustva, emocije in samorefleksivne emocije vplivajo na vsa področja družbenega življenja. Postajajo vedno bolj opazni gradniki vsakdanjega življenja in tudi diskurza o družbenem ter izobraževalnem omrežju. Povezava z učenjem in izobraževanjem odraslih je dvojna. Po eni strani so čustva pomembni dejavniki v vseh izobraževalnih programih, pri motivaciji in učenju v vsakdanjem življenju. Po drugi strani so čustva socialni fenomeni, ki se jih ljudje naučimo v svojem kulturnem okolju. Lahko se vprašamo: kdo kaj čuti in kdo sme kaj čutiti. Katera čustva je potrebno prekriti in prikriti, ker niso sprejemljiva? Kako se formirajo samorefleksivna čustva? V zadnjih letih govorimo o različnih obratih v znanosti, med temi je tudi affective turn, ki pomeni, da se v mnogih vedah začnemo ozaveščati o razmerju med čustvi in socialnostjo, med čustvi in prakso. Čustva proučujejo kot dejavnik vplivov (ali z drugimi besedami: informalnega učenja) prek medijev, kot dejavnik življenja v multikulturni družbi in kot dejavnike učenja v različnih okoljih. Kljub mnogim raziskavam še vedno prevladuje prepričanje, da so čustva zgolj individualni fenomeni. Zanimarjamo pa raznovrstne poti učenja/formiranja socialnih dimenzij čustev. V podkastu, ki ga vodita urednici zbirke, se npr. sprašujejo, kako se spremenijo čustva glede na ukrepe za omejevanje virusa, ko domače okolje/zasebno postane del javnega (<https://affective-societies.de/podcast/schluss-mit-home-sweet-home-wenn-privates-und-oeffentliches-unzertrennlich-werden/>).

Nives Ličen, (Nives.Licen@ff.uni-lj.si)

IZ SPOROČIL EAEA

Združenje EAEA napoveduje...

Platforma za vseživljenjsko učenje (LLL) prireja med 30. novembrom in 4. decembrom 10. Teden vseživljenjskega učenja ([LLLW](#)). V sklopu tega so 1. decembra skupaj z združenjem EAEA pripravili sestanek interesne skupine za vseživljenjsko učenje v Evropskem parlamentu z zgovornim naslovom Evropskemu izobraževalnemu prostoru naproti? Evropska komisija je 30. septembra 2020 sprejela pobudo [Evropski izobraževalni prostor do leta 2025](#). Člani interesne skupine za vseživljenjsko učenje so skupaj s predstavniki evropskih institucij, socialnimi partnerji in zainteresiranimi stranmi civilne družbe skušali odgovoriti na vprašanja, kot so: ali šest razsežnosti evropskega izobraževalnega prostora (kakovost, vključevanje in enakost spolov, zeleni in digitalni prehod, učitelji in učiteljice, visokošolsko izobraževanje ter močnejša Evropa v svetu) zadostuje za potrebe vseh področij vseživljenjskega učenja; kakšno vlogo bodo imele EU in njene države članice pri izvajanju meril izobraževanja in usposabljanja iz tega dokumenta v praksi; kakšno vlogo bodo imeli izvajalci izobraževanja in druge zainteresirane strani pri oblikovanju teorije; kako bo evropski izobraževalni prostor okrepil druge evropske strategije na področju izobraževanja in usposabljanja, zlasti [Program znanj in spretnosti za Evropo](#) in predlog [priporočila Sveta o poklicnem izobraževanju in usposabljanju \(PIU\) za trajnostno konkurenčnost, socialno pravičnost in odpornost](#). Na [tej strani](#) najdete podrobnejši zapis in program tega dogodka.

Združenje EAEA je soorganizator dvodnevnega virtualnega strokovnega srečanja z naslovom [More Bildung for Adult Education – Towards a holistic understanding of ALE \(adult learning and education\) in the 21st Century](#). Cilj dogodka je raziskati potencial nordijskega koncepta izobraževanja in ideje, ki so oblikovale ta koncept, za nadaljnji razvoj sektorja učenja in izobraževanja odraslih. Udeleženci srečanja se bodo spraševali, ali trenutni izzivi v zvezi s podnebnimi spremembami, pandemijo, digitalizacijo in skladnostjo v družbi ustvarjajo potrebo po ponovnem premisleku o naših konceptih in ustvarjanju novih formatov, ki bodo državljanom omogočali razmislek, delovanje in oblikovanje sprememb v njihovem življenju, v skupnostih in družbah. Predstavljene bodo dobre prakse iz različnih evropskih držav. Podrobnosti o dogodku, ki bo potekal 10. in 11. 12. prek aplikacije Zoom, si lahko ogledate [tukaj](#).

Naj opozorimo še na posnetke nekaterih prispevkov na letni konferenci združenja EAEA, ki so jo 19. in 20. novembra organizirali virtualno. Člani združenja so razpravljali o novih izzivih in priložnostih za doseganje odraslih in dostop odraslih do učenja. [Program](#) je bil zelo pester: poleg osrednjega razmišljanja profesorice Ellen Boeren in panelne razprave so bile organizirane vzporedne interaktivne delavnice, na katerih so udeleženci predstavili navdihujoče zgodbe in kreativne pristope. Na eni od njih je letošnje Tedne vseživljenjskega učenja predstavila tudi mag. Zvonka Pangerc Pahernik. Drugi dan je bil namenjen pogledu na dokument EK [Poti izpopolnjevanja: nova priložnost za odrasle](#), oziroma razpravi o tem, kako pobudo uresničevati. Ob tem so udeleženci spoznali različna orodja zagovorništva in priporočila projekta UP-AEPRO. Vabimo vas torej k ogledu nekaterih posnetkov, ki jih najdete na [FB profilu EAEA](#) (z drsnikom se spustite do 19. oziroma 20. novembra in jih boste našli).

Nevenka Kocijancič (nevenka.kocijancic@acs.si)

Udeleženci konference EBSN 2020 so sprejeli posebno deklaracijo

Letna konferenca Evropske mreže za razvoj temeljnih spretnosti (European Basic Skills Network – EBSN) je letos potekala po spletu. Udeleženci dogodka z naslovom Uresničevanje Poti spopolnjevanja (Achieving Upskilling Pathways) so med 2. in 4. novembrom obravnavali izzive, ki jih predstavljajo nedavni dogodki, povezani s pandemijo novega koronavirusa, in sledili novemu razvoju politike EU (EU Skills Agenda). V treh dneh konference so bili predstavljeni projekti in viri, povezani s priporočilom Poti izpopolnjevanja, ter podane zanimive ideje za ustvarjanje novih projektov (https://padlet.com/progress2/EBSN_project_generation_facility).

Udeleženci letošnje konference EBSN so podprli deklaracijo ([EBSN 2020 Online Conference Declaration](#)), ki temelji na izjavah predhodnih konferenc v Berlinu in Talinu (2018 in 2019) in je opredeljena v 6 točkah.

Zavezali so se, da bodo še naprej podpirali sedanji [Evropski program za učenje odraslih](#) (EPUO), zlasti pobudo priporočilom Evropskega sveta [Poti izpopolnjevanja: nove priložnosti za odrasle](#). Spodbujali bodo kakovost nacionalnih politik za razvoj temeljnih spretnosti s ciljem pomagati odraslim pri spopadanju z izzivi, ki jih predstavlja izredna situacija, s katero se soočamo v tem letu. Udeleženci konference EBSN 2020 podpirajo vsa priporočila 4. točke [Talinske deklaracije](#), ki so namenjena oblikovalcem politik za zagotavljanje ustreznega in trajnostnega sistema financiranja programov za pridobivanje temeljnih znanj in spretnosti, raziskav tega področja ipd. Globalna kriza COVID-19 je dramatično povečala pomen usposabljanja za digitalno pismenost. Spletno učenje je postalo nujna alternativa na vseh ravneh izobraževanja. Razmere so pokazale resno potrebo po boljših digitalnih orodjih, aplikacijah in modelih za zagotavljanje učenja temeljnih spretnosti. Potrebna je osredotočenosti na kritičnost in medijsko pismenost, zdravstveno pismenost in razvijanje matematičnih in finančnih zmožnosti. Pokazalo se je, kako pomembno je zagotavljanje kakovostnega poklicnega razvoja učiteljev, pri čemer gre tako za uporabo digitalnih orodij kot za vse didaktične vidike.

Udeleženci konference bodo na različne načine prispevali k izpolnjevanju teh potreb, med drugim z razvojem projektnih aplikacij, namenjenih izpopolnjevanju učiteljev temeljnih spretnosti po vsej Evropi, s promoviranjem usposabljanj EBSN (Capacity Building Series, CBS), ki tečejo na EPALE, z razvojem usposabljanj EBSN (Professional Development Series, PDS), ki ga razvijajo v okviru programa Erasmus+ in katerega rezultati bodo predstavljeni na konferenci EBSN prihodnje leto.

Udeleženci konference EBSN 2020 se zavedajo globalne razsežnosti izzivov, s katerimi se trenutno soočamo, zato podpirajo Unescovo globalno zavezništvo za pismenost (GAL), ki se ji je nedavno kot pridružena članica priključila tudi mreža EBSN.

Oglejte si spletno stran konference: https://padlet.com/progress2/ebsn_online_conference, kjer je deklaracija objavljena. Na Andragoškem centru Slovenije te dni pričakujemo prevod dokumenta. Vabimo vas, da obiščete naše spletne strani in ga poiščete med novicami: <https://www.acs.si/aktualno/novice/>.

Nevenka Kocijančič (nevenka.kocijancic@acs.si)

VZPOREDNI SVETovi

Morda ste prebrali Orwellovsko navdihnjeni roman popularnega japonskega pisatelja Harukija Murakamija 1Q84. Obsežen roman vzbuja pri bralcih in strokovnjakih različne razlage, dileme, pomisleke. Ne sodim sicer med številne fanatične Murakamijeve bralce, je pa zanimiv in poseben pisatelj, zato ga rada berem. Omenjeni roman tudi mene ni pustil ravnodušne. Kljub osrednji ljubezenski zgodbi, ki se dogaja v vzporednih svetovih, realnem in fantazijskem, saj glavna junaka vidita na nebu dve luni, pisatelja kot v vseh njegovih romanih begajo vprašanja avtoritarnosti, neodvisnosti in svobode, vprašanja moči, dobrega in zla. Na nek način postavlja ogledalo današnjemu svetu, ki je svet hitenja, bitke s časom, nebrzdanega razvoja, nadzora in poseganja v zasebnost, nasilja, pohlepa, sle po premoči in uveljavljanju, ki ga virusna kriza še pospešuje. Meje med resničnim in fantazijskim so zabrisane, saj se osebe v romanu sprašujejo in se ne morejo dogovoriti, kaj realnost sploh je. Še več, v romanu obstaja vzporedna resničnost in eden izmed junakov romana reče: Ne pozabite, stvari niso takšne, kot se zdijo.

Vendar ni moj namen, da bi analizirala Murakamija in njegov roman. Ga pa priporočam v branje vsem, ki se ne ustrašijo tisoč strani nenavadne zgodbe.

Od Murakamija si bom sposodila samo zanimiv termin »vzporedni svet« v prenesenem pomenu, ob katerem sem se zamislila, ker našo »normalnost« v zadnjem času kroji corona virus. Morda tudi mi živimo v več vzporednih svetovih in vsak od nas si ustvarja svojo resničnost sam. Ne vem, če kot Murakamijeva glavna junaka vidimo na nebu zaradi vzporednih svetov, tudi več različnih lun, verjamem pa, da lune mnogi sploh ne vidijo več, drugi so bolj ali manj za luno, tretji bi leteli na luno, mnoge »nosi luna«, predvsem se pa včasih zdi, da še luna ne sije za vse enako svetlo.

Naših vzporednih svetov in resničnosti je več, kot smo pripravljeni opaziti in priznati. Moralo nas bi resno skrbeti, pa ne samo zaradi nesrečnega virusa, še posebej nas bi moral skrbeti svet globalnega segrevanja, vojn in jedrskega oboroževanja, svet bogatih in svet revnih na drugi

strani, svet brez vojn in vzporedni, kjer leta in leta divjajo vojne, svet severa in svet juga, svet moči in svet nemoči, razviti in nerazviti svet, svet sitih in svet lačnih, starih in mladih, zaposlenih in nezaposlenih ... in da smo še bolj konkretni, manj splošni, pa pogledjmo kako je z vzporednimi svetovi v naši mikro resničnosti. Upam si trditi, da sta vsaj dva svetova: tisti, ki ga živi naša vlada in tisti, ki ga živi ljudstvo. Vsak posebej je prepričan, da je edino naš svet pravi, realen in si zato na vso moč prizadevamo, da bi tiste, ki ga ne »živijo, čutijo in vidijo« tako kot mi, prepričali o nasprotnem. Generacija, ki je ni povsem osvojila in zasvojila informacijska doba, težko razume virtualen svet, v katerega se vse bolj zatekajo mladi ljudje. Njihovim željam in potrebam težko sledi tudi šola, praviloma rigidna in konservativna institucija, ki se še vedno prepočasi vživlja v »novi svet«, da bi se znala hitro in učinkovito prilagoditi spremembam, zato ostaja v neki vzporedni resničnosti, ker prave noče videti.

Priznam, da včasih tudi jaz pogrešam svet, ki počasi izginja, svet, v katerem smo se več pogovarjali kot sedeli za računalnikom ali buljili v televizijski ekran, svet, v katerem smo veliko brali in o prebranem strastno diskutirali, svet, v katerem ni pomenil vsega le denar in sta bila znanje in izobrazba še vrednota. Svet, v katerem so upoštevali in spoštovali starejše, svet, v katerem smo imeli cilje in motivacijo, ker smo verjeli, da so uresničljivi. Svet, ko smo po končanem šolanju brez težav dobili delo v svojem poklicu in nam ni bilo treba živeti iz dneva v dan na račun staršev ali celo s socialno podporo ....

Večina nas ne mara sveta, v katerem vladajo skorumpirani bogatuni in pokvarjeni politiki, in kjer se ponovno vse bolj uveljavlja izkoriščanje človeka po človeku, kjer je prevladujoča beseda kriza, grožnje in nasilje ter sovražni govor, vedno večja revščina, nezaposlenost, pohlep in korupcija ...

Kako bi odgovorili, če bi vas vprašali, v kakšnem svetu si želite živeti? Imamo sploh odgovore na to vprašanje? Najbrž bi bili odgovori zelo odvisni od tega, komu in na katerem delu sveta postavite to vprašanje. Tisti, ki imajo vsega dovolj in preveč, bi si želeli še več moči, denarja, oblasti ... Tam, kjer so ljudje lačni in živijo v bedi, bi pričakovali odgovor, da si želijo vsaj košček kruha, v predelih, kjer divja vojna, si želijo miru, mladi z diplomami si želijo delo doma, ne v tujini, ekologi želijo zdravo okolje za prihodnje rodove, evropski birokrati in politiki pa recept, kako iz Corona krize ali kako krizo izkoristiti za še več oblasti ... Tisoč različnih resničnosti in tisoč različnih odgovorov! Najbrž bi dobili zelo zanimive odgovore tudi od učiteljev in njihovih učencev, če bi jih npr. vprašali kakšno šolo hočejo .... Oh, ti vzporedni svetovi, res smo zakomplicirali ta naš svet vsak s svojo resničnostjo.

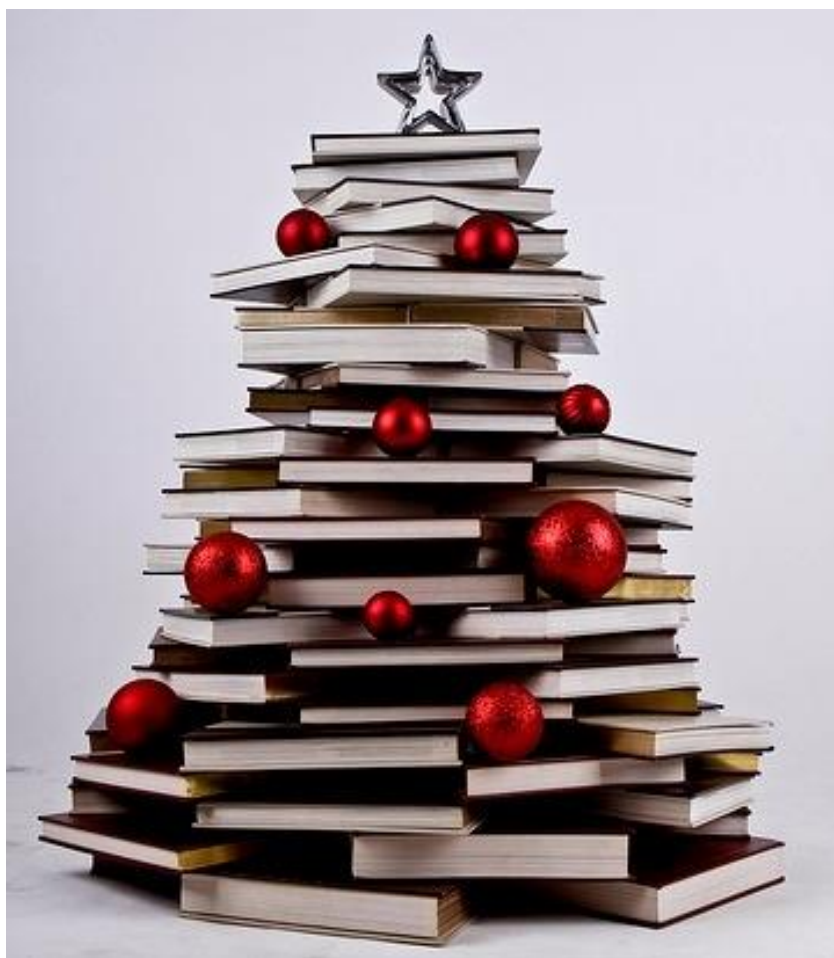
V romanu sta glavna junaka splezala po požarnih stopnicah in se rešila v drug vzporedni svet, v svet ljubezni, brez nasilja, nadzora in preganjanja .... sicer ne vem, če sta potem živela srečno do konca življenja, upam pa, da jima je uspelo.

Mi seveda ne moremo splezati po požarnih stopnicah v svetlo prihodnost in boljši vzporedni svet. Se pa, vsaj upam, vedno več ljudi zaveda, da imamo samo en svet, tega tukaj in sedaj, v katerem samo enkrat živimo. Vprašanje je, če si dovolj prizadevamo, da ga ne uničimo povsem, ampak naredimo boljšega kot je in ga takega ohranimo tudi za prihodnje rodove. Sicer pa z več »vzporednimi svetovi« ne bi bilo nič narobe, če bi lahko vsi živeli v tistih najboljših in najbolj človeku prijaznih. Žal bodo najbrž vedno obstajali eni in drugi.

Vsaj luna je ena sama, čeprav še ta ne sveti v temi vsem enako.

Ida Srebotnik (drustvoio@gmail.com)

*Naj nam novo leto prinese nove čase in vse, kar nam je bilo v tem letu odvzeto:
Zdravje, več modrosti. Strpnosti in sodelovanja, medsebojnega zaupanja, iskrivosti in veselja...
Naj bo manj žalosti, jeze in strahu...
Prinese naj NOVO upanje, ki bo ponovno privabilo nasmeške na naše obraze, brez mask !
Pojdimo v novo leto novim upom naproti !*

SREČNO IN ZDRAVO ŽELIMO

Uredništvo in vodstvo ADS

ADEES, E-glasilo Andragoškega društva Slovenije

Uredniški odbor: dr. Zoran Jelenc, Ida Srebotnik, mag. Marija Velikonja

Oblikovanje naslovnice: Irena Hlede.

Oblikovanje strani: Špela Močilnikar